

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS
INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO
TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (8 5) 239 6170 / 239 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

**Analitinė apžvalga
20/02**

2020-01-28

Specialiųjų žvalgybos metodų taikymo sankcionavimas bei priežiūra Europos Sąjungos valstybėse

Daugelyje Europos Sąjungos (ES) valstybių žvalgybos tarnybos taiko duomenų rinkimo metodus, susijusius su įsiskverbimu į privatų asmenų gyvenimą arba kitaip jautriai paliečiantys atskirų asmenų ar visuomenės interesus (specialieji žvalgybos metodai). Pastaraisiais metais kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Danijoje, Jungtinėje Karalystėje, Nyderlanduose, Suomijoje, Švedijoje), reaguojant į naujus skaitmeninės eros iššūkius ir ypač išaugusias teroristinių išpuolių grėsmes, buvo priimti nauji arba svariai papildyti žvalgybų veiklą reglamentuojantys įstatymai, išplėtę ir sustiprinę jų įgaliojimus taikyti įvairius žvalgybinės veiklos metodus. Kartu, atsižvelgiant į visuomenės susirūpinimą dėl galimų pagrindinių teisių pažeidimų ir privatumo apsaugos, buvo sustiprinti ir žvalgybos tarnybų priežiūros mechanizmai, sukuriant vadinamąsias nepriklausomas (ekspertines, teismines ir kt.) priežiūros ir kontrolės institucijas, o jau esamoms suteikiant papildomų teisių. Tokios institucijos kai kuriose šalyse dalyvauja ir tvirtinant sankcijas taikyti specialiuosius metodus, ir prižiūrint jų taikymą, kitur šias funkcijas vykdo atskiros institucijos. Jos yra sudaromos skirtingai, dalyvaujant įvairioms valstybės valdymo šakų atstovams, yra skirtingų formų bei pavadinimų: tai gali būti įvairūs komitetai, tribunolai ar teismai, valdybos, priežiūros komisarai ar žvalgybos ombudsmenai.

Šiame darbe¹ apžvelgiamas žvalgybų tarnybų veiklos reglamentavimas, jų sankcionuojančių ir prižiūrinčių nepriklausomų institucijų sudarymas, funkcijos ir įgaliojimai devyniose ES valstybėse. Visose jose, išskyrus tik Italiją, veikia tam tikros nepriklausomos žvalgybos tarnybų priežiūros institucijos. Apžvalgoje daugiau dėmesio skiriama Suomijoje 2019 m. įsteigtai naujai žvalgybos ombudsmeno pareigybei. Nors kitose aprašytose valstybėse nėra žvalgybos ombudsmenais vadinamų pareigūnų, tačiau iš dalies analogiškas funkcijas atlieka specialios priežiūros institucijos ar pareigūnai Austrijoje, Danijoje, Jungtinėje Karalystėje, Nyderlanduose, taip pat Švedijoje. Visose apžvelgiamose valstybėse, išskyrus Švediją, veikia ir specializuotos žvalgybos tarnybų parlamentinės priežiūros struktūros (komitetai ar pakomitečiai); Vokietijos atveju ir neparlamentinę žvalgybų priežiūrą iš esmės kontroliuoja specialus parlamento komitetas.

Austrija

Žvalgybos tarnybos ir jų veiklos metodų sankcionavimas. Austrijoje yra Federalinė konstitucijos gynimo ir kovos su terorizmu tarnyba (vidaus žvalgyba, vok. *Bundesamt für Verfassungsschutz und Terrorismusbekämpfung, BVT*), pavaldi Vidaus reikalų ministerijos (VRM)

1 Darbe iš dalies panaudota ir papildyta Tyrimų skyriaus apžvalgos „Specialiųjų žvalgybos metodų taikymo sankcionavimas bei žvalgybos tarnybų priežiūra Belgijoje, Italijoje, Jungtinėje Karalystėje, Nyderlanduose ir Vokietijoje“ (2016-06-30) medžiaga.

Generalinei viešojo saugumo direkcijai (jos žinioje taip pat yra federalinė policija, kuri, vykdydama baudžiamąjį persekiojimą, veikia kaip kriminalinė policija, bei Federalinė nusikaltimų tyrimo tarnyba (*Bundeskriminalamt, BKA*)). Taip pat veikia dvi Gynybos ministerijai pavaldžios ginkluotųjų pajėgų žvalgybos tarnybos – Karinės žvalgybos tarnyba (*Heeresnachrichtenamt*) ir Kontržvalgybos tarnyba (*Abwehramt*).

Žvalgybos priemonių ir metodų naudojimą išvardytų institucijų veikloje iš esmės reglamentuoja trys pagrindiniai įstatymai – tai Saugumo policijos įstatymas², Karinių įgaliojimų įstatymas³ ir Baudžiamojo proceso kodeksas (BPK)⁴. Vidaus žvalgyba (BVT) ir kitos VRM sistemos tarnybos žvalgybos priemonės ir metodus taiko ir nusikaltimų prevencijai, ir baudžiamojo persekiojimo tikslais, o karinė žvalgyba ir kontržvalgyba – tik vykdydamos prevencijos uždavinius.

Tarp BPK 2 dalies 8 skyriuje reglamentuojamų tyrimo ir įrodymų rinkimo priemonių yra ir sekimas, slaptųjų tyrėjų panaudojimas, fiktyvių sandorių sudarymas, pašto siuntų kontrolė (telegramų, laiškų ir kitų siuntų, kuriuos įtariamasis siunčia ar kurios jam adresuotos, sulaikymas ir jų turinio tikrinimas), informacijos apie žinių perdavimą (t. y., informacijos apie telekomunikacijų paslaugų srauto, prieigos ir vietos nustatymo duomenis) gavimas ir žinių sekimas techninėmis priemonėmis (t. y., žinių, kuriomis keičiamasi ar kurios siunčiamos telekomunikacijų tinkle⁵, turinio nustatymas), optinis ir akustinis asmenų sekimas – čia skiriami du atvejai: vadinamasis „mažasis“ sekimas (*kleiner Lausch- und Spähangriff* – ne gyvenamosiose patalpose arba gyvenamosiose patalpose tik asmens pagrobimo atveju, kai patalpų savininkas ar valdytojas sekimui aiškiai pritaria) ir vadinamasis „didysis sekimas“ (*großer Lausch- und Spähangriff*, kai esant būtinybei leidžiama įsiskverbti į gyvenamąsias patalpas, jei remiantis faktais manoma, jog įtariamasis jomis naudosis).

Saugumo policijos įstatymas suteikia policijai, įskaitant BVT, galimybę taikyti specialiuosius tyrimo metodus ir grėsmių užkardymo bei prevencijos srityse: stebėti asmenis, naudoti slaptuosius tyrėjus (pakeičiant jų tapatybės dokumentus) ir patikėtinius, gauti iš viešųjų telekomunikacijų operatorių informaciją apie konkretaus skambinusio asmens pavardę, adresą ir telefono numerį, asmens, turinčio ar naudojančio konkretų IP adresą, duomenis; stebėti asmenis, naudojant technines priemones, padedančias signalų perdavimo būdu nustatyti asmens buvimo vietą; daryti vaizdo ir garso įrašus (taip pat ir slapta); tačiau negalima įrašinėti neviešų ir tyrėjui nedalyvaujant daromų asmens pasisakymų bei filmuoti ir fotografuoti neviešų ir tyrėjo nematomų asmens veiksmų (t. y., leistinas tik „mažasis“ sekimas). Jokiomis aplinkybėmis neleidžiama pažeisti telefoninių pokalbių ir susirašinėjimo slaptumo. Iš esmės analogišką slaptųjų priemonių taikymo arsenalą turi ir abi karinės žvalgybos tarnybos.

Minėti įstatymai apibrėžia ir sąlygas, kuriomis aptariamai žvalgybos metodai gali būti naudojami. Saugumo policijos įstatyme nustatyta, jog asmens duomenis specialiaisiais metodais leidžiama rinkti ir apdoroti pavojingų išpuolių ir nusikalstamų ryšių užkardymui, išplėstiniam

---

2 Saugumo policijos (*Sicherheitspolizei*) terminas Austrijoje reiškia ne instituciją, o funkciją, kuri apima viešosios rimties, tvarkos ir saugumo palaikymą bei būtinos pirmosios pagalbos suteikimą. Šią funkciją vykdo federalinės policijos pareigūnai. *Gesamte Rechtsvorschrift für Sicherheitspolizeigesetz, Fassung vom 12.10.2012*:

<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10005792>

3 *Bundesgesetz über Aufgaben und Befugnisse im Rahmen der militärischen Landesverteidigung (Militärbefugnisgesetz – MBG)*: http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/gesetze/mbg.pdf

4 [http://www.jusline.at/Strafprozessordnung_\(StPO\)_Langversion.html](http://www.jusline.at/Strafprozessordnung_(StPO)_Langversion.html)

5 Žinių ir „telekomunikacijų tinklo“ terminai čia taikomi kaip Telekomunikacijų įstatyme: žinia yra bet kuri informacija, kuria baigtinis dalyvių skaičius keičiasi tarpusavyje arba kuri perduodama toliau viešaisiais ryšių kanalais, o telekomunikacijų tinklas - perdavimo sistema ir, atitinkamais atvejais, komutacijos arba nukreipimo įranga bei kiti ištekliai, leidžiantys perduoti signalus laidais, radijo bangomis, optinėmis ar kitokiomis elektromagnetinėmis priemonėmis, įskaitant palydovinius tinklus, fiksuotus (grandininio ir paketinio duomenų perdavimo, įskaitant internetą) ir mobiliuosius antžeminius tinklus, elektros kabelių sistemas tokiu mastu, kokiu jie naudojami signalams perduoti, radijo ir televizijos transliavimui naudojamus tinklus ir kabelinės televizijos tinklus, nepaisant perduodamos informacijos tipo. Taigi žinių sekimo sąvoka taikoma plačiam informacijos perdavimo būdų spektrui; *Telekommunikationsgesetz*:

<http://www.bmvit.gv.at/telekommunikation/recht/aut/gesetze/downloads/a0702003.pdf>.

grėsmių žvalgymui (jis apibrėžiamas kaip stebėjimas grupuočių, kai atsižvelgiant į jų struktūrą ir jų aplinkoje vykstančius procesus galima laukti viešajam saugumui itin pavojingų nusikaltimų, ypač smurto ideologiniais ar religiniais motyvais), tikėtinų pavojingų pasikėsinimų į žmonių sveikatą, gyvybę, dorovę, laisvę, turtą ir aplinką, paieškos tikslais ir kt., vykdyti garso ir vaizdo fiksavimą – tik pavojingų išpuolių užkardymui ir išplėstiniam grėsmių žvalgymui, o daryti tą slapta – tik kai galima įtarti, jog rengiamasi nusikaltimams, už kuriuos numatytos itin griežtos bausmės.

Pagal Karinių įgaliojimų įstatymą žvalgybos tarnybos specialiaisiais metodais duomenis gali rinkti apsaugai nuo tyčinių antpuolių prieš karinius teisinius gėrius⁶ ir tokių antpuolių prevencijai bei žvalgybinės informacijos gavimui, o vaizdinės ir garsinės informacijos fiksavimas – tik esant tikėtinam tokių antpuolių pavojui ir jei tokia priemonė būtina ginkluotųjų pajėgų parengčiai bei kitaip negalima įvykdyti iškilusių žvalgybinių uždavinių.

Priežiūra. Kai kurie žvalgybiniai metodai asmenų atžvilgiu gali būti pritaikyti tik tuomet, kai juos sankcionuoja ne tik kompetentingas teismas (BPK nustatytais atvejais) ar institucijų vadovai (policijos ir žvalgybų prevencinės veiklos atvejais), bet ir vadinamieji teisių apsaugos įgaliotiniai (vok. *Rechtsschutzbeauftragter*)⁷, kurie BPK atveju veikia prie teisingumo ministro, VRM sistemos įstaigų atvejais – prie vidaus reikalų ministro, karinių žvalgybų atveju – prie gynybos ministro. Teisių apsaugos įgaliotinį prie teisingumo ministro ir du jo pavaduotojus trejiems metams skiria ministras, gavęs bendrą Konstitucinio teismo pirmininko, prokuratūros pirmininko ir Austrijos advokatų rūmų suvažiavimo pasiūlymą, prie vidaus reikalų ministro ir prie gynybos ministro – penkeriems metams Federalinis Prezidentas Vyriausybės siūlymu, po konsultacijų su Nacionalinės Tarybos, Konstitucinio teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo pirmininkais. Įgaliotiniai savo funkcijas atlieka nepriklausomai ir neprivalo paisyti jokių nurodymų. Einantys šias pareigas privalo turėti geras žmogaus teisių srities žinias, teisinį išsilavinimą ir ne trumpesnę kaip penkerių metų teisinio darbo patirtį. Įgaliotiniai kasmet pateikia darbo ataskaitas savo kompetencijos ministrams.

Įgaliotinių uždavinys yra garantuoti ypatingą teisinę asmenų apsaugą taikant specialiąsias tyrimo priemones. Pavyzdžiui, teisių apsaugos įgaliotinis prie vidaus reikalų ministro turi būti viešojo saugumo (policijos) pareigūnų informuojamas apie visus taikomus tyrimų metodus, kurių metu renkami asmens duomenys, o jei ketinama taikyti slaptus tyrimo metodus, atliekant anksčiau minėtą prevencinį išplėstinį grėsmių žvalgymą, reikia gauti išankstinį įgaliotinio sutikimą (per vidaus reikalų ministrą), kuris duodamas ne ilgesniam kaip trijų mėnesių laikotarpiui su galimybe pratęsti dar 3 mėnesiams. Įgaliotinis turi teisę bet kuriuo metu stebėti, tikrinti ir kontroliuoti, kaip taikomi minėti tyrimų metodai, ir kaip naudojami jais surinkti duomenys, turi laisvą prieigą prie savo veiklai vykdyti reikalingų dokumentų ir kitos informacijos. Jei įgaliotinis nustato, jog žvalgybos, rinkdamos ir naudodamos duomenis, pažeidė asmens teises, jis privalo apie tai tą asmenį informuoti ir padėti jam siekti padarytos žalos atlyginimo.

Žvalgybinės veiklos parlamentinės kontrolės pagrindai nustatyti Austrijos Konstitucijos⁸ 52a straipsnyje. Juo remiantis Nacionalinės Tarybos atsakingi komitetai išrenka du nuolatinius pakomitečius (po 16 narių), kontroliuojančius priemonių, kuriomis yra užtikrinamas konstitucinių institucijų saugumas ir veiksmingumas, taip pat – priemonių, kuriomis užtikrinama šalies karinė gynyba, taikymą. Vidaus reikalų komiteto pakomitetis kontroliuoja žvalgybinę policijos, įskaitant BVT, veiklą, Gynybos komiteto pakomitetis – ginkluotųjų pajėgų žvalgybos tarnybų (karinės žvalgybos ir karinės kontržvalgybos) veiklą⁹. Pakomitečių posėdžiai yra uždari.

6 Įstatyme jie apibrėžti kaip asmenų, kuriems patikėtas karinių reikalų tvarkymas, sveikata ir gyvybė, pagal šalies karinės gynybos principus saugomų konstitucinių įstaigų vadovų bei užsienio valstybių, tarptautinių organizacijų bei tarpvalstybinių įstaigų atstovų sveikata ir gyvybė; kariniai objektai, kariuomenės turtas ir karinės paslaptys.

7 <https://www.oesterreich.gv.at/lexicon/R/Seite.991658.html>

8 *Gesamte Rechtsvorschrift für Bundes-Verfassungsgesetz*, Fassung vom 21.01.2020:

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000138>

9 *Bundesgesetz über die Geschäftsordnung des Nationalrates (Geschäftsordnungsgesetz 1975)*:

http://www.parlinkom.at/ENGL/PERK/KONTR/POL/6STAEND_UNTERAUSSCHUESSE/index.shtml

Į kiekvieną pakomitetį turi būti įtraukiama bent po vieną kiekvienos partijos, atstovaujamos Nacionalinės Tarybos Pagrindiniame komitete¹⁰, atstovą. Šie nuolatiniai pakomitečiai gali reikalauti iš kompetentingų federalinių ministrų visos jų veiklai reikalingos informacijos ir susipažinti su reikalaujama medžiaga, išskyrus atvejus, kai tai sukeltų pavojų nacionaliniam ar asmenų saugumui. Pakomitečiai taip pat gauna teisių apsaugos įgaliotinių metinės veiklos ataskaitas.

Kaip tam tikras parlamentinės kontrolės žvalgybinės veiklos atžvilgiu mechanizmas gali būti panaudotos ir laikinosios tyrimo komisijos, kurias pagal Konstitucijos 53 str. gali steigti Nacionalinė Taryba. Tokiose komisijose iš principo gali būti tiriami visi federacijos kompetencijai priskirti klausimai.

Belgija

Žvalgybos tarnybos ir jų veiklos metodų sankcionavimas. Belgijoje veikia dvi žvalgybos tarnybos. Valstybės saugumas (pranc. *Sûreté de l'État (SE)*) yra civilinė žvalgybos tarnyba, pavaldi teisingumo ir vidaus reikalų ministrams, o Generalinė žvalgybos ir saugumo tarnyba (*Service Général du Renseignement et de la Sécurité (SGR)*) yra Belgijos ginkluotųjų pajėgų dalis. Ji veikia gynybos ministro žinioje¹¹.

SE ir SGR įgijo plačius įgaliojimus taikyti įvairius žvalgybos duomenų rinkimo metodus, kuriuos panaudojant gali būti išsiskverbama į privatų asmenų gyvenimą, 2010 m., kai buvo priimtas Žvalgybos ir saugumo tarnybų duomenų rinkimo metodų įstatymas¹² (toliau – Įstatymas). Įstatyme taip pat buvo įtvirtinta tokių metodų taikymo sankcionavimo ir kontrolės sistema.

Žvalgybos tarnybų galimybės rinkti duomenis yra siejamos su tam tikra sankcionavimo procedūra, jeigu duomenys renkami panaudojant vadinamuosius specifinius (*spécifique*) arba išimtinis (*exceptionnelle*) metodus¹³. Specifiniais laikomi tokie metodai, kaip viešų ir privačių vietų stebėjimas panaudojant technines priemones, uždarų objektų apieškojimas viešose ir privačiose vietose, elektroninio ryšio paslaugų naudotojo identifikavimo priemonių panaudojimas, duomenų apie bendravimą elektroniniais tinklais nustatymo priemonių panaudojimas ir kt. Išimtiniais metodais laikomi tokie metodai, kaip gyvenamųjų patalpų stebėjimas naudojant technines priemones ar jų nenaudojant bei jų apieškojimas, įmonių kūrimas ar panaudojimas žvalgybos tikslais, žvalgybos tarnybų agentų su fiktyvia tapatybe panaudojimas, informacijos apie banko sąskaitas ir operacijas rinkimas, įsilaužimas į kompiuterines sistemas, ryšio priemonėmis perduodamos informacijos turinio fiksavimas bei tyrimas ir kt. (Įstatymo 14 str.).

Specifiniai ir išimtiniai metodai gali būti panaudoti nevienodomis sąlygomis, skirtinga ir jų sankcionavimo tvarka. Tačiau abiejų tipų metodų panaudojimo teisėtumo kontrolę tiesiogiai vykdo administracinė žvalgybos ir saugumo tarnybų specifinių ir išimtinių duomenų rinkimo metodų priežiūros komisija (*commission administrative chargée de la surveillance des méthodes spécifiques et exceptionnelles de recueil de données par les services de renseignement et de sécurité*), toliau – Komisija. Paskiriami trys pagrindiniai (veikiantys) ir trys pakaitiniai Komisijos nariai. Tiek tarp pagrindinių, tiek tarp pakaitinių Komisijos narių yra po vieną prokurorą ir po du teisėjus. Komisijos narių kandidatūras Vyriausybei teikia teisingumo ir gynybos ministrai.

---

10 Pagrindinio komiteto nariai (jų yra 27) išrenkami pagal proporcinio atstovavimo principą. Komitetas nagrinėja ES rengiamus teisės aktus ir parlamento vardu pareiškia apie juos nuomonę (tuomet jis posėdžiauja kaip Pagrindinis ES reikalų komitetas), taip pat atlieka ir kitus, su ES nesusijusius uždavinius.

11 *The Belgian Intelligence and Security Landscape*: <http://www.ennir.be/belgium/belgian-intelligence-and-security-landscape>

12 *Loi relative aux méthodes de recueil des données par les services de renseignement et de sécurité*: http://www.ennir.be/sites/default/files/pictures/pdf_17.pdf

13 Speciali sankcionavimo tvarka netaikoma, kai žvalgybos tarnybų pareigūnai naudoja įprastinius duomenų rinkimo metodus. Tokie metodai, pavyzdžiui, yra pasinaudojimas atvirais informacijos šaltiniais, duomenų gavimas iš informatorių, viešai prieinamų vietų stebėjimas nenaudojant techninių priemonių.

Belgian Standing Intelligence Agencies Review Committee: <http://www.comiteri.be/index.php/en/>

Vyriausybei pritarus, Komisijos nariai paskiriami Karaliaus dekretu. Komisijos nariais galima skirti prokurorus ir teisėjus, kurie yra sulaukę 40 metų, turi bent penkerius metus patirties, susijusios su veikla užtikrinant valstybės saugumą ar gynybą, turi leidimą dirbti su slapta informacija ir bent 5 metus iki paskyrimo nėra dirbę žvalgybos tarnybose ar policijoje arba žvalgybos tarnybų ar policijos veiklą prižiūrinčiose komitetuose (apie žvalgybos tarnybų veiklą prižiūrintį Komitetą R žr. žemiau). Komisijos nariai skiriami penkerių metų terminui. Jų mandatas gali būti atnaujintas du kartus. Komisija turi sekretoriatą, kuris formuojamas iš žvalgybos tarnybų komandiruočių darbuotojų (Įstatymo 17 str.).

Specifiniai metodai gali būti taikomi, jei reikalinga žvalgybinė informacija negali būti surinkta įprastiniais metodais, o konkretus metodas turi būti parinktas pagal potencialios grėsmės, kurią siekiama eliminuoti, mastą. Specifinių metodų pritaikymą rašytiniu ir argumentuotu sprendimu sankcionuoja bet kurios žvalgybos tarnybos vadovas, kuris apie tokį sprendimą praneša Komisijai. Apie naudojant specifinį metodą taikomas priemonės Komisija informuojama kiekvieno mėnesio pabaigoje. Komisija gali uždrausti žvalgybos tarnyboms, jos nuomone, neteisėtais būdais gautų duomenų naudojimą ir suspenduoti specifinių metodų taikymą (Įstatymo 14 str.).

Išimtinis metodus SE gali taikyti, jeigu kyla rimta grėsmė valstybės vidaus saugumui, demokratinei santvarkai ir konstitucingumui, taip pat valstybės išorės saugumui, jos moksliniam ar ekonominiam potencialui, ir šios grėsmės yra susijusios su šnipinėjimu, terorizmu, radikalizmu, organizuotu nusikalstamumu ir kita nusikalstama veikla. SGR gali taikyti išimtinis metodus, kai kyla rimta grėsmė valstybės teritoriniam vientisumui, karinės gynybos planams, karinių misijų vykdymui, Belgijos piliečių užsienyje saugumui, įvairiai karinei infrastruktūrai, įskaitant kompiuterinius tinklus ir kt. Išimtiniai metodai gali būti taikomi, jei reikalinga žvalgybinė informacija negali būti surinkta įprastiniais ar specifiniais metodais. Žvalgybos tarnybos vadovas gali leisti taikyti išimtinį metodą tik gavęs Komisijos sankciją. Taikytinas išimtinis metodas turi būti parinktas atsižvelgiant į konkrečios grėsmės mastą ir galimus pavojus žvalgybos misijai bei tretiesiems asmenims. Paprastai išimtinio metodo taikymas sankcionuojamas ne ilgesniam kaip dviejų mėnesių laikotarpiui, tačiau vėliau galimi pratęsimai. Komisija dėl leidimo ar neleidimo taikyti išimtinį metodą turi apsispręsti per keturias dienas nuo atitinkamo prašymo gavimo. Jei per minėtą laikotarpį Komisija nepriima sprendimo, žvalgybos tarnybos vadovas gali prašyti, kad išimtinio metodo taikymą sankcionuotų kompetentingas ministras (teisingumo ar gynybos). Neatidėliotinais atvejais išimtinis metodas gali būti pritaikytas raštišku žvalgybos tarnybos vadovo sprendimu, Komisijos pirmininkui sutikus. Jei Komisijos pirmininkas nedelsiant savo nuomonės nepareiškia, žvalgybos tarnyba gali prašyti kompetentingo ministro sutikimo. Komisija kontroliuoja išimtinio metodo taikymą ir gali bet kada nuspręsti, kad jis turi būti nutrauktas.

Priežiūra. Nuolatinis Komitetas R (*renseignement*) atlieka minėtų žvalgybos metodų taikymo *posteriori* kontrolę, t. y., veikia, kai sprendimai, kuriais šie metodai buvo sankcionuoti ar buvo atsisakyta juos sankcionuoti, jau yra priimti. Komitetas R turi būti informuotas apie visus tokius sprendimus. Komitetas R gali nuspręsti, kad tam tikro anksčiau nustatyta tvarka sankcionuoto specialaus ar išimtinio metodo taikymas turi būti nutrauktas, o jį taikant surinkta informacija sunaikinta. Tačiau Komitetas R taip pat gali nuspręsti, kad specifinis metodas, kurio taikymą Komisija uždraudė ar suspendavo, esamomis aplinkybėmis gali būti teisėtai taikomas. Komitetas R gali imtis specifinio ar išimtinio metodo taikymo teisėtumo peržiūros savo iniciatyva, prašant kompetentingoms institucijoms (pavyzdžiui, Privataus gyvenimo (asmens duomenų) apsaugos tarnybai), taip pat suinteresuotiems asmenims, kurių teisės minėtų metodų taikymas galimai pažeidžia (Įstatymo 18 str.).

Komitetas R yra parlamento formuojama žvalgybos tarnybų priežiūros institucija. Komitetą R sudaro trys nariai (pirmininkas ir kiti du nariai), Atstovų Rūmų paskirti šešerių metų terminui (galimas pakartotinis paskyrimas naujai kadencijai). Taip pat kiekvienam Komiteto R nariui paskiriama po du pakaitinius narius. Komiteto R pirmininkas turi būti magistratas (t.y., prokuroras

arba teisėjas). Komitetui R talkina sekretorius ir administracinis personalas. Komitetas R taip pat turi savo Tyrimų tarnybą, kurią sudaro penki pareigūnai.

Parlamentinę Komiteto R veiklos kontrolę atlieka speciali Belgijos Karalystės Atstovų Rūmų komisija, kuri kontroliuoja ir policijos veiklą prižiūrintį Komitetą P. Komitetas R rengia metines veiklos ataskaitas, kurios po debatų parlamente yra paskelbiamos. Apie specifinių ir išimtinių žvalgybos informacijos rinkimo metodų taikymą Komitetas R specialiai teikia informaciją parlamentui kas šešis mėnesius¹⁴. Komitetas R gali būti parlamento įpareigotas atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus vykdant parlamentinį tyrimą¹⁵.

Danija

Žvalgybos tarnybos. Danijoje yra civilinė Saugumo ir žvalgybos tarnyba (dan. *Politiets Efterretningstjeneste*, PET), priklausanti policijos sistemai ir Gynybos žvalgybos tarnyba (FE). PET uždaviniai – grėsmių laisvei, demokratijai ir visuomenės saugumui identifikavimas, prevencija, tyrimas ir užkardymas; tos grėsmės – tai, visų pirma, terorizmas, politinis ekstremizmas ir šnipinėjimas. Jos veiklą reglamentuoja 2014 m. įsigaliojęs vadinamasis PET įstatymas¹⁶. Įstatymas apibrėžia PET uždavinius, nustato sąlygas, kuriomis galima rinkti ir tvarkyti informaciją apie fizinius ir juridinius asmenis. Visos valdžios įstaigos privalo suteikti PET informaciją, kuri yra svarbi jos uždavinių vykdymui.

PET gali pradėti ikiteisminius tyrimus fizinių ir juridinių asmenų atžvilgiu, jei įtariama, jog padarytos jos veiklos kompetencijoje esančios Baudžiamajame kodekse išvardytos nusikalstamos veikos (šnipinėjimas, terorizmas ir panašūs nusikaltimai, ekstremistinių ir nedemokratiškos metodų naudojimas siekiant politinių, ideologinių ar religinių tikslų).

PET prevencinę veiklą vykdo trimis kryptimis: radikalus ekstremizmas (kalbamasi su asmenimis, kurie kėlė rimtų saugumo problemų ar buvo nuteisti už nusikaltimus, siejamus su smurtiniu ekstremizmu ar terorizmu); asmenys ir jų grupės su didele radikalizavimosi rizika (vykdomi mokymai, apie prevencinius veiksmus vietose konsultuojamos ir instruktuojamos psichiatrijos įstaigos, policija, socialinis sektorius, kalėjimų ir probacijos tarnyba); bendros socialinės sąlygos (kontaktuojama su išteklių valdytojais ir kitais partneriais, siekiant užtikrinti vietos bendruomenių sanglaudą ir atsparumą radikalizavimosi ir smurtinio ekstremizmo iššūkiams). Kartu potencialiai pažeidžiamos ar svarbios Danijos saugumui įmonės, įstaigos bei asmenys plačiai konsultuojami, kaip apsaugoti nuo grėsmių ir padidinti atsparumą joms.

Priežiūra. Tai, kaip PET naudoja specialiuosius tyrimo metodus (telefoninių pokalbių klausymąsi, kratas, poėmius) prižiūri teismai pagal Teisingumo administravimo įstatymo¹⁷ nuostatas. PET veiklos įvairius aspektus taip pat prižiūri Teisingumo ministerija, Nepriklausoma skundų dėl policijos veiklos įstaiga, Nacionalinės policijos vadovybė ir Nacionalinis audito biuras. PET kasmet Teisingumo ministerijai pateikia viešą savo veiklos ataskaitą.

PET įstatymu buvo įsteigta speciali institucija, Žvalgybos priežiūros valdyba (*Tilsynet med Efterretningstjenesterne*, toliau – Valdyba), kuri prižiūri, kaip PET laikosi fizinių ir juridinių asmenų duomenų tvarkymo taisyklių. Valdybą sudaro penki nariai, kuriuos ketveriems metams (galimos dvi kadencijos) skiria teisingumo ministras, pasikonsultavęs su gynybos ministru. Valdybos pirmininkas skiriamas iš apeliacinių teismų teisėjų, rekomendavus dviejų šalies apeliacinių teismų pirmininkams. Valdyba veikia nepriklausomai, turi savo sekretoriatą.

14 *The Standing Committee I activity reports*: <http://www.ennir.be/belgium/official-reports>

15 *Belgian Standing Intelligence Agencies Review Committee*: <http://www.comiteri.be/index.php/en/>

16 *Lov om Politiets Efterretningstjeneste (PET)*: <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=152182>

17 *Retsplejeloven*: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=209542>

Valdyba turi teisę gauti iš žvalgybos tarnybų visą jos uždaviniams vykdyti reikalingą informaciją ir medžiagą, pareikalauti pateikti raštiškus ir žodinius paaiškinimus dėl tarnybų veiksmų faktinių ir teisinių aplinkybių. Valdybos ir jos sekretoriato nariai gali lankytis visose žvalgybų darbo patalpose, gauti prieigą prie jų kaupiamų ir apdorojamų duomenų be techninės įrangos. Valdyba gali žvalgybos tarnyboms pareikšti rekomendacinę nuomonę dėl jų veiklos ir informuoti teisingumo ministrą apie klausimus, į kuriuos derėtų atkreipti dėmesį. Jei tarnyba nusprendžia nepaisyti rekomendacijos, ji privalo apie tai informuoti Valdybą ir nedelsiant perduoti klausimą spresti ministrai.

Fiziniai ir juridiniai asmenys gali kreiptis į Valdybą, kad ji patikrintų, ar PET teisėtai renka ir tvarko jų asmens duomenis. Nustačiusi, jog pažeidimų nėra, PET tuos asmenis apie tai informuoja.

Parlamento lygmeniu abiejų žvalgybų veiklą kontroliuoja Folketingo Žvalgybos tarnybų priežiūros komitetas bei Ombudsmenas. Komitetą sudaro penki nariai, atstovaujantys didžiausioms parlamentinėms partijoms. Komitetas turi būti informuojamas apie bendrąsias žvalgybų veiklos kryptis ir svarbius valstybės saugumo klausimus. Jis gali pateikti rekomendacijas Vyriausybei, tačiau jos nėra įpareigojančios.

Italija

Žvalgybos tarnybos ir jų veiklos metodų sankcionavimas. Italijoje funkcionuoja dvi žvalgybos tarnybos – Išorės žvalgybos ir saugumo tarnyba (ital. *Agenzia informazioni e sicurezza esterna (AISE)*) ir Vidaus žvalgybos ir saugumo tarnyba (*Agenzia informazioni e sicurezza interna (AISI)*).

Italijos įstatymai kompetentingų tarnybų pareigūnams tam tikromis sąlygomis leidžia taikyti įvairias žvalgybos priemones ir informacijos rinkimo metodus – ryšių kontrolę (telefonu, faksu, elektroniniu paštu perduodamos informacijos kontrolė ir tiesioginių asmenų pokalbių pasiklausymas); kontroliuojamąjį gabenimą; finansinių operacijų ir piniginių srautų kontrolę; fiktyvių sandorių, taip pat ir susijusių su apyvartoje uždraustais objektais, sudarymą; vaizdo stebėjimą, slaptų agentų veiklą, įskaitant jų įdiegimą į nusikalstamus susivienijimus, ir kt.¹⁸

Skirtingos žvalgybos priemonės ir metodai gali būti taikomi esant skirtingoms aplinkybėms, taip pat nevienoda yra jų sankcionavimo tvarka. Kai kurios priemonės gali būti naudojamos tik baudžiamojo proceso kontekste, kitos – ir nepradėjus šio proceso, t. y., preliminaros informacijos rinkimo ir tikrinimo, nusikaltimų prevencijos tikslais. Kai kurios priemonės gali būti sankcionuotos tik teismo, kitos – ir kitų tam įgaliotų pareigūnų, o kai kurioms specialus sankcionavimas apskritai nereikalingas. Pavyzdžiui, ryšių kontrolė gali būti taikoma tiek vykstant baudžiamajam procesui, tiek renkant žvalgybinę informaciją baudžiamajam procesui dar nepradėjus (pavyzdžiui, pagal 2001 m. Kovos su tarptautiniu terorizmu įstatymo 5 straipsnį ryšių kontrolė gali būti taikoma nevykstant baudžiamajam procesui, tačiau siekiant teroristinio pobūdžio nusikaltimų prevencijos tikslų). Abiem atvejais ryšių kontrolės taikymas yra sankcionuojamas teismo¹⁹.

Pagal 2007 m. Respublikos saugumo žvalgybos sistemos ir naujų slaptumo nuostatų įstatymo (Žvalgybos sistemos įstatymas)²⁰ 17 str., laikantis tam tikrų šiame įstatyme numatytų

---

18 Council of Europe. Reply to the questionnaire on special investigation techniques in relation to acts of terrorism.

Italy:

http://www.coe.int/t/dlapil/codexter/Source/pcti_questionnaireReplies/ITALY.pdf

GRECO. Evaluation Report on Italy:

[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round2/GrecoEval1-2\(2008\)2_Italy_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round2/GrecoEval1-2(2008)2_Italy_EN.pdf)

19 Council of Europe. Reply to the questionnaire on special investigation techniques in relation to acts of terrorism.

Italy:

http://www.coe.int/t/dlapil/codexter/Source/pcti_questionnaireReplies/ITALY.pdf

20 Law No. 124 of 3 August 2007:

<https://www.sicurezzanazionale.gov.it/sisr.nsf/english/law-no-124-2007.html>

sąlygų, tarnybos tikslų požiūriu būtinais atvejais AISE ir AISI pareigūnai gali atlikti veiksmus, kurie turi įstatymų numatytų nusikalstamų veikų požymių²¹. Tokie veiksmai turi būti ne tik būtini, bet ir proporcingi kitais būdais neįvykdomiems operacijų uždaviniams, jie turi būti pagrįsti objektyviu viešų bei privačių interesų balanso įvertinimu ir vykdomi taip, kad sukeltų minimalią žalą jų paveiktiems interesams. Žvalgybos tarnybos pareigūnai bet kokių atveju negali atlikti veiksmų, keliančių pavojų asmenų gyvybei, fizinei neliečiamybei, orumui, laisvei, sveikatai ar saugumui. Tik ribotai galimi pareigūnų veiksmai, atitinkantys nusikaltimų teisingumo vykdymui ir valstybės paslapties atskleidimo požymius. Nusikalstamų veikų požymių turintys žvalgybos tarnybų pareigūnų veiksmai negalimi politinių partijų, atstovaujama nacionaliniame parlamente, regionų asamblėjose ar tarybose, patalpose ir profesinių sąjungų patalpose, taip pat – oficialiai registruotų profesionalių žurnalistų atžvilgiu.

Nusikalstamų veikų požymių turinčius žvalgybos tarnybų pareigūnų veiksmus gali sankcionuoti tik Ministras Pirmininkas ar deleguotasis pareigūnas²². Sankcija atlikti minėtus veiksmus išduodama argumentuotu sprendimu pagal detalizuotą AISE ar AISI direktoriaus prašymą. Ministras Pirmininkas (deleguotasis pareigūnas) gali bet kuriuo metu atšaukti sankciją ar ją pakeisti. Neatidėliotinais atvejais, kai nėra galimybės tinkamu laiku gauti sankciją, suinteresuotos žvalgybos tarnybos direktorius sankcionuoja pareigūnų veiksmus ir apie tai nedelsdamas (bet kuriuo atveju ne vėliau kaip per 24 valandas) praneša Ministrui Pirmininkui. Ministras Pirmininkas (deleguotasis pareigūnas) per dešimt dienų nusprendžia dėl sankcijos patvirtinimo. Jeigu žvalgybos tarnybų pareigūnai vykdo veiksmus, turinčius nusikalstamų veikų požymių, be sankcijos ar peržengdami jos ribas, Ministras Pirmininkas imasi reikiamų veiksmų ir nedelsdamas apie atvejį praneša teisminėms institucijoms (Žvalgybos sistemos įstatymo 18 str.).

Pareigūnai, kurie įvykdė nusikalstamos veikos požymių turinčius veiksmus, veikdami su Ministro Pirmininko (deleguotojo pareigūno) leidimu, turi imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo už šiuos veiksmus (Žvalgybos sistemos įstatymo 19 str.).

Žemesnio lygmens sankcionavimo pakanka kai kurių kitų žvalgybos pareigūnų specialiųjų veiksmų vykdymui. Antai, informavus Ministrą Pirmininką (deleguotą pareigūną), Saugumo žvalgybos departamento²³ generalinis direktorius gali leisti AISE ar AISI pareigūnams pasinaudoti fiktyvia tapatybe ar imtis fiktyvios ekonominės veiklos (individualios ar kitokios įmonės veiklos imitavimo) (Žvalgybos sistemos įstatymo 24-25 str.).

Priežiūra. Jungtinė abiejų Italijos Parlamento rūmų struktūra – Respublikos saugumo parlamentinis komitetas (ital. *Comitato parlamentare per la sicurezza della Repubblica (COPASIR)*)²⁴ atlieka šalies saugumo tarnybų parlamentinę kontrolę. COPASIR priklauso penki senatoriai ir penki Atstovų rūmų nariai. Komiteto politinė sudėtis atspindi esamą parlamento politinę struktūrą, jam vadovauja opozicijos atstovas.

COPASIR, vykdydamas savo funkcijas, periodiškai išklauso Ministro Pirmininko (deleguotojo pareigūno), CISR²⁵ sudarančių ministrų, žvalgybos tarnybų vadovų informaciją.

---

21 Konkrečiais atvejais, kai tai yra išskirtinai būtina, šiuos veiksmus gali atlikti ir kartu su žvalgybos pareigūnais veikiantys kiti asmenys. Tokiose situacijose jie traktuojami kaip žvalgybos tarnybų pareigūnai.

22 Ministras Pirmininkas, jeigu mano tai esant tikslinga, gali perduoti dalį savo funkcijų valstybės saugumo ir žvalgybos srityje vadinamajam deleguotajam pareigūnui (ital. *Autorità delegata*), kuris veikia kaip ministras be portfelio (Žvalgybos sistemos įstatymo 3 str.).

23 Saugumo žvalgybos departamentas (*Dipartimento delle informazioni per la sicurezza (DIS)*) – žvalgybos tarnybų veiklos koordinavimo institucija, veikianti Vyriausybės Kanceliarijoje (Žvalgybos sistemos įstatymo 4 str.).

24 *Composizione del Comitato parlamentare per la sicurezza della Repubblica:*

http://www.camera.it/436?shadow_organo_parlamentare=1531&natura=B

25 Tarpministerinis Respublikos saugumo komitetas (ital. *Comitato interministeriale per la sicurezza della Repubblica (CISR)*) – tam tikras konsultacines ir kai kurias sprendžiamąsias funkcijas valstybės saugumo politikos srityje vykdomas organas. CISR vadovauja Ministras Pirmininkas, jame taip pat posėdžiauja užsienio reikalų, vidaus reikalų, teisingumo, gynybos, ekonomikos ir finansų bei ekonomikos plėtros ministrai, taip pat – deleguotasis pareigūnas (jei paskirtas) (Žvalgybos sistemos įstatymo 5 str.).

Išskirtiniais atvejais COPASIR išklauso asmenis, dirbančius žvalgybos struktūrose, tačiau Ministras Pirmininkas gali argumentuotai uždrausti tokius klausymus.

COPASIR gali paprašyti, kad Ministras Pirmininkas nurodytų surengti vidinius žvalgybos tarnybų darbuotojų netinkamo elgesio atvejų tyrimus ir informuotų apie jų rezultatus. COPASIR turi teisę perduoti iš žvalgybos tarnybų ir viešojo valdymo institucijų gautą medžiagą teismams ar kitoms tiriančioms institucijoms, taip pat gauti iš jų medžiagą (įskaitant slaptą), susijusią su vykstančiais tyrimais.

COPASIR turi teisę, iš anksto informavęs Ministrą Pirmininką, inspektuoti žvalgybos tarnybų patalpas (Ministras Pirmininkas gali atidėti vizitą, jei to nepadarius gali būti pakenkta vykdomiems tyrimams), taip pat lankytis DIS archyvuose AISE ir AISI įvykdytų operacijų išlaidų auditavimo tikslais.

COPASIR reiškia savo neįpareigojančią nuomonę teisėkūros iniciatyvų, susijusių su žvalgybos struktūrų veikla, klausimais, yra iš anksto informuojamas apie DIS, AISE ir AISI vadovų paskyrimą.

Kartą per šešis mėnesius Ministras Pirmininkas turi pateikti COPASIR AISE ir AISI veiklos ataskaitą su situacijos analize ir saugumo grėsmių aptarimu, o kiekvienais metais Vyriausybė siunčia komitetui saugumo politikos ir šioje srityje pasiektų rezultatų ataskaitą. *Inter alia*, komitetui turi būti pateikta papildoma informacija apie atliktas operacijas, susijusias su leidimais atlikti nusikalstamų veikų požymių turinčius veiksmus ar su ryšių kontrolės taikymu.

COPASIR parlamentui kasmet pateikia veiklos ataskaitą ir pasiūlymus savo kompetencijos srityje, esant reikalui, gali pateikti informaciją neatidėliotinai²⁶.

Jungtinė Karalystė

Žvalgybos tarnybos ir jų veiklos metodų sankcionavimas. Iki 2016 m. tyrimų ir žvalgybos metodų taikymą reglamentavo 2000 m. priimtas Tyrimo įgaliojimų reguliavimo įstatymas (sutrumpintai RIPA)²⁷ su vėlesnėmis pataisomis. 2016 m. įsigaliojo Tyrimo įgaliojimų įstatymas²⁸, į kurį buvo perkelta daug RIPA ir dalis kai kurių kitų įstatymų nuostatų, jas papildžius ir įvedus naujų. Jis išplėtė saugumo ir žvalgybos tarnybų įgaliojimus perimti ryšius (t. y. ryšių turinį, perduodamą tekstu, balsu, vaizdo įrašais, vaizdu ir garsu) bei gauti ryšių metaduomenis (numerius, kuriais skambinama, aplankytas interneto svetainės, geografinę buvimo vietą, laiką, kada asmuo skambino, skambučio datą, trukmę ir pan.), taip pat įvedęs naujų nuostatų apie žvalgybos tarnybų įgaliojimus tirti ir išsaugoti masinius asmens duomenų rinkinius (angl. *bulk datasets*)²⁹. Įstatymas apibrėžia naudojimosi šiais įgaliojimais sąlygas ir įveda naujų nuostatų dėl žvalgybų priežiūros ir asmenų privatumo apsaugos.

Šiuo metu yra taikomi abu paminėti įstatymai. Atskirose jų dalyse išdėstytos konkrečių žvalgybos duomenų rinkimo metodų taikymo sąlygos ir sankcionavimo tvarka. Jos, be jau paminėtų metodų, apima kryptingą stebėjimą (*directed surveillance*), pokalbių viešose ir neviešose vietose (pavyzdžiui, namuose ar automobilyje) pasiklausymą ir įrašymą (*intrusive surveillance*) bei įslaptintų asmenų (informatorių, agentų, priedangoje veikiančių pareigūnų) kaip informacijos šaltinių panaudojimą (*covert human intelligence sources*), taip pat kodavimu apsaugotų elektroninių duomenų žvalgymą (*investigation of electronic data protected by encryption*).

Įstatymuose nustatyti reikalavimai, kurie yra taikomi specialiųjų metodų (jiems priskiriami labiausiai pažeidžiantys asmens privatumą) taikymui ir sankcionavimui³⁰. Tie reikalavimai

---

26 *Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica. Controllo parlamentare:*

<https://www.sicurezza.gov.it/sisr.nsf/cosa-facciamo/i-controlli/il-controllo-parlamentare.html>

27 *Regulation of Investigatory Powers Act 2000*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/contents>

28 *Investigatory Powers Act*: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2016/25/contents>

29 Tai duomenų rinkiniai su informacija apie didelį skaičių žmonių, kurių dauguma nėra žvalgybų tarnybų domėjimosi objektas.

30 *Regulation of Investigatory Powers Act 2000. Explanatory notes of Chapter 23:*

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/notes>

kiekvieno metodo atveju ir kiekvienai tyrimo galias turinčiai ar žvalgybos funkcijas vykdančiai tarnybai yra gana skirtingi.

Specialiuosius metodus, gavusios atitinkamą leidimą, turi teisę taikyti Saugumo tarnyba (*Security Service*, žinoma kaip MI5), Slaptosios žvalgybos tarnyba (*Secret Intelligence Service*, žinoma kaip MI6), Vyriausybės ryšių štabas (*Government Communications Headquarters – GCHQ*)³¹, Gynybos žvalgyba (*Defence Intelligence – DI*), taip pat tam tikros policijos ir organizuoto nusikalstamumo tyrimų tarnybos.

Žvalgybos tarnyboms leidimus taikyti specialiuosius metodus atitinkamos tarnybos vadovo (tam tikrais atvejais jo įgalioto asmens) prašymu suteikia už atitinkamą sritį atsakingas valstybės sekretorius (t. y., ministras)³²: pavyzdžiui, MI5 prašymu leidimus suteikia Vidaus reikalų sekretorius (*Home Secretary*), MI6 ir GCHQ prašymu – Užsienio reikalų sekretorius (*Foreign Secretary*)³³, tačiau, priklausomai nuo specialiojo metodo taikymo ir prašymą teikiančios tarnybos, leidimus suteikia faktiškai 5 ministrai.

Leidimas (*warrant*) taikyti specialiuosius metodus gali būti suteiktas tik esant tam tikriems pagrindams. Leidimo dėl slapto komunikacijų (pašto ar elektroninių ryšių) perėmimo ir pasiklausymo (*interception of communications*) gali prašyti MI5, MI6, GCHQ, policija, kelios specializuotos policijos tarnybos ir užsienio kompetentingos tarnybos pagal tarpusavio pagalbos sutartį. Leidimą suteikia valstybės sekretorius, esant šioms pagrindams:

- a) siekiant apsaugoti nacionalinio saugumo interesus;
- b) siekiant užkardyti ar išaiškinti sunkų nusikaltimą;
- c) siekiant apsaugoti ekonominius valstybės interesus;
- d) vykdant tarptautinius savitarpio pagalbos susitarimus, jeigu tuo siekiama užkardyti ar išaiškinti sunkų nusikaltimą.

Leidimas slaptam stebėjimui (*covert surveillance*) gali būti suteiktas esant aukščiau nurodytiems pagrindams, išskyrus (d). Leidimus išduodantys subjektai skiriasi priklausomai nuo to, kuri tarnyba leidimo prašo. Saugumo, žvalgybos tarnybų, Gynybos ministerijos ir ginkluotųjų pajėgų sistemos tarnybų prašymu leidimą suteikia tik valstybės sekretorius. Policijos, specializuotų policijos tarnybų, mokesčių ir muitų tarnybos prašymu pirminį leidimą suteikia tarnybos vadovas, tačiau leidimas pilnai įsigalioja tik jį patvirtinus specialiam nepriklausomam priežiūros pareigūnui – Tyrimų įgaliojimų komisarui (*Investigatory Powers Commissioner*). Tačiau itin skubiais atvejais leidimą gali suteikti tarnybos aukštas pareigūnas ir jis įsigalioja nelaukiant komisaro patvirtinimo (jo tvirtinimui pateikiamas vėliau). Leidimas suteikiamas trims mėnesiams ir gali būti pratęstas.

Kryptingas stebėjimas (*directed surveillance*), taip pat slaptas žmogiškųjų žvalgybos šaltinių (informatorių, agentų ir pan.) panaudojimas (*Covert Human Intelligence Sources*) gali būti sankcionuotas pačios tarnybos sprendimu. Leidimo suteikimo pagrindai yra žymiai platesni, be nurodytų anksčiau jie apima visuomenės saugumą, visuomenės sveikatą ir kitus leidime nurodytus pagrindus. Leidimo taikyti kryptingą stebėjimą taip pat gali prašyti ir daugiau tarnybų (pavyzdžiui, Lošimų komisija, Maisto standartų tarnyba).

Priežiūra. Žvalgybos metodų taikymą ir sankcionavimą prižiūri specialūs nepriklausomi pareigūnai. 2016 m. Tyrimo įgaliojimų įstatymu buvo įsteigtos Tyrimo įgaliojimų komisaro ir kartu su juo priežiūros funkcijas vykdančių teismo komisarų (*judicial commissioners*) pareigos. Šiuos komisarus (toliau bendrai vadinamus priežiūros komisarais), gavęs bendrą Anglijos ir Velso, Škotijos ir Š. Airijos Aukščiausiųjų Teismų pirmininkų ir J. Karalystės teisingumo ministro rekomendaciją, trejiems metams (su antros kadencijos galimybe) paskiria Ministras Pirmininkas; skiriant teismo komisarus, reikalinga dar ir tyrimų įgaliojimų komisaro rekomendacija. Komisarų

31 Tarnyba, vykdanči elektroninę žvalgybą (angl. *signal intelligence*).

32 Leidimus taikyti specialiuosius metodus Škotijoje ir Šiaurės Airijoje suteikia ministrai, atsakingi už Škotijos ir Šiaurės Airijos reikalus.

33 *Intelligence and Security Committee of Parliament. Privacy and Security: A modern and transparent legal framework*, p. 73: [http://isc.independent.gov.uk/files/20150312_ISC_P+S+Rpt\(web\).pdf](http://isc.independent.gov.uk/files/20150312_ISC_P+S+Rpt(web).pdf)

nepriklausomumą garantuoja tai, kad juos atleisti galima tik abejiems Parlamento rūmams sutinkant. Tyrimų įgaliojimų komisaras gali deleguoti savo funkcijas teismų komisarams, o kai kurios darbinės užduotys gali būti deleguotos ir įstaigos personalui arba jai sutartiniais pagrindais dirbantiems asmenims. Be to, Tyrimo įgaliojimų komisaro paskirta speciali Patariamoji technologijų grupė (*Technology Advisory Panel*) konsultuoja Priežiūros komisarus ir ministrą apie technologijų pokyčių poveikį žvalgybos metodams ir kaip naudoti tuos metodus, kad būtų kuo mažiau pažeidžiamas asmenų privatumas.

Tyrimo įgaliojimų komisaras turi plačiai apibrėžtą kompetenciją prižiūrėti, kaip naudojamos tyrimo metodais, apimančiais ryšių perėmimą ir pasiklausymą, ryšių duomenų gavimą ir saugojimą, prisijungimą prie įrangos, taip pat masinį asmens duomenų rinkimą, saugojimą, tvarkymą ir atskleidimą. Jis ir kiti komisarai patys pasirenka, kaip vykdyti savo funkcijas, įskaitant auditą, inspekcijas ir tyrimus. Visos valdžios įstaigos, telekomunikacijų ir pašto operatoriai bei kitos įstaigos privalo priežiūros komisarams suteikti visą informaciją ir dokumentaciją, kurių jiems gali prireikti, įskaitant prieigą prie techninių sistemų. Be to, žvalgybos tarnybų darbuotojai turi teisę be apribojimų (tačiau nepažeisdami duomenų apsaugos reikalavimų) informuoti priežiūros komisarus apie vidines problemas ir nesklaidumus savo darbovietėje.

Tyrimo įgaliojimų komisaras gali teikti patarimus ir informaciją ir valdžios įstaigoms, ir visuomenei, prieš tai, esant reikalui, pasikonsultavęs su ministru, ar tai nepakenks viešajam interesui ar nacionaliniam saugumui.

Priežiūros komisarai gali informuoti asmenį apie rimtas klaidas, padarytas taikant tyrimo įgaliojimus jo atžvilgiu, jei toks informavimas atitinka viešąjį interesą ir nesukelia žalos nacionaliniam saugumui ir žvalgybų darbui. Jei asmeniui pranešama apie padarytą klaidą, jis taip pat informuojamas apie teisę kreiptis į skundus ir ginčus dėl specialiųjų metodų taikymo pagrįstumo ir teisėtumo nagrinėjantį specialų teismą – Tyrimo įgaliojimų tribunolą (*Investigatory Powers Tribunal*, toliau – Tribunolas) Priežiūros komisarai privalo Tribunolui suteikti visus jo reikalaujamus dokumentus, informaciją ir kitą paramą, įskaitant nuomonę Tribunolo sprendžiamu klausimu.

Tyrimo įgaliojimų komisaras kasmet Ministrui Pirmininkui pateikia savo veiklos ataskaitą, kurioje nurodomas nustatytų klaidų skaičius, ir kiek kartų asmenys buvo apie jas informuoti. Ataskaitoje gali būti pateikiamos rekomendacijos Vyriausybei žvalgybų veiklos klausimais. Ministras Pirmininkas privalo ataskaitą paskelbti ir pateikti ją Parlamentui.

Įstatymas numato, jog Tyrimo įgaliojimų komisaro funkcijos, išskyrus specialiųjų tyrimo metodų sankcionavimo priežiūrą, gali būti keičiamos abejų Parlamento rūmų pritarimu; taip sudaroma galimybė lanksčiai reaguoti į prižiūrimos srities kintančius poreikius.

Asmenų skundus dėl galimai neteisėto specialiųjų metodų taikymo jų atžvilgiu arba saugumo ar žvalgybos tarnybų galimai padarytų žmogaus teisių pažeidimų nagrinėjantis specialus teismas – Tribunolas buvo įkurtas 2000 m. pagal RIPA įstatymą. Jį sudaro dešimt narių, kuriuos, rekomenduojant Ministrui Pirmininkui, penkerių metų kadencijai skiria Karalienė iš vyriausiųjų teisėjų ir buvusių vyriausiųjų teisėjų, kurie atrenkami rengiant viešus konkursus. Tribunolo jurisdikcijoje esančios įstaigos turi suteikti jam visą skundai nagrinėti reikalingą informaciją. Skundus nagrinėja kolegija, kurią sudaro nuo dviejų iki penkių narių. Jei Tribunolas konstatuoja, jog specialieji metodai nebuvo taikomi arba jie buvo taikomi teisėtai, asmeniui pranešama, jog jo skundas netenkinamas, bet neatskleidžiama ar jo atžvilgiu tie metodai buvo taikomi. Kai skundas patenkinamas, Tribunolas gali priteisti žalos atlyginimą.

2016 m. įstatymas įvedė galimybę Tribunolo sprendimą apskūsti kasacine tvarka (iki tol sprendimą tebuvo galima skūsti EŽTT). Pirmojoje instancijoje toks skundas paduodamas pačiam Tribunolui; jei skundas atmetamas be nagrinėjimo, galima kreiptis į apeliacinį teismą. Skundas priimamas nagrinėti tik tuomet, kai jame iškeliamas principinis ar svarbus teisinei praktikai klausimas.

Parlamentinę žvalgybų veiklos priežiūrą atlieka Žvalgybos ir saugumo tarnybų parlamentinis komitetas (*The Intelligence and Security Committee of Parliament*)³⁴, jį sudaro devyni Bendruomenių Rūmų ir Lordų Rūmų nariai, kuriuos Ministro Pirmininko siūlymu (po konsultacijų su Opozicijos lyderiu) išrenka atskirai abeji rūmai. Komitetas gali kreiptis į Tyrimo įgaliojimų komisarą su prašymu atlikti tyrimą, inspekciją ar auditą žvalgybų veiklos srities klausimu; komisaras privalo informuoti Komitetą apie priimtą sprendimą. Komitetas teikia ataskaitas Parlamentui.

Nyderlandai

Žvalgybos tarnybos ir jų veiklos metodų sankcionavimas. Nyderlanduose veikia dvi pagrindinės žvalgybos tarnybos: Bendroji saugumo ir žvalgybos tarnyba (angl. *General Intelligence and Security Service*; oland. *Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst – AIVD*)³⁵ ir Karinė žvalgybos ir saugumo tarnyba (angl. *Military Intelligence and Security Service*; oland. *Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst – MIVD*)³⁶.

Be šių tarnybų specialiuosius žvalgybos metodus taip pat taiko policija ir keletas kitų tarnybų, pavyzdžiui, Imigracijos ir natūralizacijos tarnyba (IND) ir Fiskalinės ir ekonominės informacijos ir tyrimų tarnyba (FIOD/ECD).

AIVD ir MIVD veiklą, įskaitant specialiųjų žvalgybos metodų taikymą, reglamentuoja 2018 m. gegužės mėn. įsigaliojęs naujasis Žvalgybos ir saugumo tarnybų įstatymas (paprastai sutrumpintai vadinamas Wiv 2017)³⁷, pakeitęs anksčiau galiojusį to pat pavadinimo 2002 m. įstatymą (Wiv 2002). Naujuoju įstatymu buvo išplėsti žvalgybos tarnybų įgaliojimai, kad jos pajėgtų deramai reaguoti į skaitmeninės eros ir terorizmo grėsmių keliamus iššūkius, kartu, atsižvelgiant į visuomenės susirūpinimą dėl galimų piliečių privatumo ir kitų pagrindinių teisių pažeidimų, buvo sugriežtintos žvalgybų veiklos priežiūra ir kontrolė. Įstatymas buvo rengiamas nuo 2013 m., jo projektą pateiktus visuomenės aptarimui, sulaukta daugybės atsiliepimų iš piliečių, privačių kompanijų, valdžios įstaigų, mokslininkų, profsąjungų ir nevyriausybių organizacijų, dėl jo 2018 m. buvo surengtas ir patariamasis referendumas³⁸.

Įstatyme reglamentuojamas specialiųjų žvalgybos metodų taikymas ir leidimo juos taikyti suteikimas. AIVD ir MIVD gali taikyti šiuos įstatyme išvardytus specialiuosius žvalgybos metodus:

- asmenų ar objektų stebėjimą ir sekimą specialiais stebėjimo, informacijos fiksavimo ir vietos nustatymo prietaisais ar be jų (40 str.);
- agentų su tikra ar fiktyvia tapatybe infiltravimą tikslu rinkti informaciją apie asmenų ar organizacijų veiklą (41 str.);
- slaptą uždarų patalpų apieškojimą ir ištyrimą techninėmis priemonėmis ar be jų (42 str.);
- DNR analizavimą asmenų tapatybės nustatymui ar patvirtinimui (43 str.);
- laiškų ir siuntų tikrinimą be siuntėjo ar gavėjo žinios (44 str.);
- įsiskverbimą į duomenų bazes, prisijungimą prie informacinių sistemų panaudojant technines priemones, fiktyvius signalus, kodus, šifravimo įrenginius ar trečiųjų asmenų kompiuterines sistemas (45 str.);
- kryptingą bet kokios formos pokalbių ir elektroninių ryšių seansų klausymą, įrašymą, stebėjimą ar duomenų perėmimą (47 str.);
- nekryptingą elektroninių ryšių stebėjimą, vėlesnį telekomunikacijų tipo nustatymą, dalyvaujančių asmenų ar organizacijų nustatymą ar patikrinimą, automatinės duomenų analizės naudojimą ir kryptingą turinio duomenų pasirinkimą tolesnei analizei (48–50 straipsniai);

34 *The Intelligence and Security Committee of Parliament*: <http://isc.independent.gov.uk/>

35 *About AIVD*: <https://english.aivd.nl/about-aivd>

36 *Militaire inlichtingen en veiligheid*: <https://www.defensie.nl/onderwerpen/militaire-inlichtingen-en-veiligheid>

37 *Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017*: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2017-317.html>

38 Quirine Eijkman, Nico van Eijk, Robert van Schaik. *Dutch National Security Reform Under Review: Sufficient Checks and Balances in the Intelligence and Security Services Act 2017?*
https://www.ivir.nl/publicaties/download/Wiv_2017.pdf

- pareikalavimą iš ryšių paslaugų teikėjų suteikti duomenis, kurių reikia kryptingam ir nekryptingam stebėjimui (52–53 straipsniai);
- pareikalavimą iš ryšių paslaugų teikėjų informuoti apie saugomus vartotojo telekomunikacinių ryšių duomenis (54 straipsnis);
- pareikalavimą iš ryšių paslaugų teikėjų duomenų apie konkretaus vartotojo ryšių srautą nurodytu metu (55 straipsnis);
- pareikalavimą iš ryšių paslaugų teikėjų šių duomenų: vartotojo pavardės, adreso ir vartotojo numerio (56 straipsnis);
- pareikalavimas kryptingo ir nekryptingo stebėjimo tikslais atšaukti bet kokią esamą duomenų užšifravimą (57 straipsnis);
- patekimą į visas vietas, reikalingas darbuotojams atlikti savo užduotis ir įgaliojimus (58 straipsnis).

Svarbiausios naujovės: pagal senąją įstatymą AIVD ir MIVD galėjo perimti tik konkrečių asmenų ar organizacijų telekomunikacinius ryšius, o dabar tarnybos taip pat gali taikyti platesnį, vadinamąjį nekryptingą ryšių perėmimą. Tapo galima, naudojantis kitų asmenų kompiuteriais ar jų sistemomis gauti prieigą prie norimo kompiuterio, taip pat instaliuoti kompiuteriuose programinę įrangą, kuri aktyvuotų juose kameras ar mikrofonus. Dar viena naujovė yra tai, kad detalizuotos žvalgybos tarnybų galimybės atlikti DNR analizę ir gautus duomenis palyginti su savo ir kituose duomenų bankuose laikomais DNR duomenimis.

Žvalgybų darbuotojai neturi policijai priskirtų vykdomųjų įgaliojimų; jie negali nešiotis ginklo ar sulaikyti asmenis, tačiau tai gali atlikti policija pagal žvalgybų suteiktą jai informaciją.

Įstatymas nustato, jog Ministras Pirmininkas, vidaus reikalų ir gynybos ministrai reguliariai konsultuojasi žvalgybų politikos klausimais, kuriuos svarstymui parengia saugumo ir žvalgybos tarnybų koordinatorius; šias pareigas paprastai eina Bendrųjų reikalų ministerijos generalinis sekretorius, kuris kartu yra Saugumo ir žvalgybos komiteto (CVIN) pirmininkas (komitete posėdžiauja Bendrųjų reikalų, Vidaus, Gynybos, Užsienio reikalų ir Teisingumo ir saugumo ministerijų atstovai). CVIN komiteto uždavinys – nustatyti žvalgybinės veiklos poreikius ir prioritetines kryptis.

Specialieji žvalgybos metodai gali būti taikomi tik esant tam tikroms sąlygoms: kai nėra galimybių gauti, arba gauti laiku, reikiamos informacijos iš kitų viešų šaltinių; konkrečiu atveju taikomas tas metodas (ar metodai), kuris lyginant su kitais daro mažiausią neigiamą poveikį asmeniui; negalima taikyti metodo, jeigu jo neigiamas poveikis asmeniui yra neproporcingai didelis lyginant su siekiamu tikslu; pasirinktas metodas turi būti proporcingas siekiamam tikslui. Metodo taikymas turi būti nutrauktas iškart, kai tik jo taikymo tikslas yra pasiektas, arba gali būti pasiektas taikant kitą, mažiau asmens privatumą ribojantį metodą.

Kiekviename specialiojo žvalgybos metodo taikymą apibrėžiančiame straipsnyje yra apibrėžtas ir jo sankcionavimas. Beveik visais atvejais sankcionavimo tvarka yra vienoda ir apibrėžiama vienodomis formuluotėmis, išskyrus keletą išimčių. Leidimus taikyti specialiuosius žvalgybos metodus paprastai suteikia kompetentingas ministras (AIVD atveju vidaus reikalų ministras, MIVD – gynybos ministras); taikymo trukmė – iki trijų mėnesių su tokio pat pratęsimo galimybe. Tačiau tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, kai norima taikyti specialiuosius žvalgybos advokatų ar žurnalistų atžvilgiu, arba slaptai patikrinti laiškus ir siuntas, leidimą tarnybos vadovo prašymu gali suteikti tik Hagos apygardos teismas. Daugumoje kitų atvejų ministro suteikto leidimo taikyti specialiuosius metodus teisėtumą ir motyvus turi patikrinti naujai įsteigtas Įgaliojimų panaudojimo kontrolės komitetas (oland. *Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden*, TIB), kurį sudaro parlamento pasiūlyti ir Vyriausybės šešeriems metams skiriami trys nariai, bent du iš kurių privalo turėti ne trumpesnę kaip šešerių metų teisėjo darbo praktiką, o trečias, pageidautina, turėtų technologijų žinių.

Asmens prašymu atitinkamos srities ministras privalo per tris mėnesius (su galimybe atidėti ne daugiau kaip 4 savaitėms) informuoti tą asmenį, ar jo atžvilgiu buvo taikyti specialieji žvalgybos metodai, ir kokie jo asmens duomenys buvo tvarkomi (76 str.). Po to ne vėliau kaip per 4

savaite asmuo turi būti informuotas apie galimybę susipažinti su apie jį surinkta informacija. Taip pat numatytos sąlygos, kurioms esant ministras gali netenkinti prašymo. Sprendimai šiuo klausimu gali būti skundžiami Hagos apygardos teismui.

Kai buvo taikomi tokie specialieji metodai kaip laiškų ir siuntų tikrinimas, pokalbių ir elektroninių ryšių seansų klausymas, patekimas į gyvenamąsias patalpas, nuo šių metodų panaudojimo pabaigos praėjus penkeriems metams turi būti tikrinama, ar asmuo gali būti apie tai informuotas, su sąlyga, jog tai nepakenks svarbiems tarnybos interesams ar santykiams su kitomis valstybėmis. Jei priimamas sprendimas asmens neinformuoti, apie tai, nurodant motyvus, turi būti pranešta Žvalgybos ir saugumo tarnybų priežiūros komitetui (apie jį žr. toliau). Neigiamo sprendimo atveju galimybė asmenį informuoti turi būti pakartotinai svarstoma kasmet.

Priežiūra. AIVD ir MIVD veiklos priežiūrai yra sukurta dvejopa priežiūros sistema – nepriklausoma ir parlamentinė.

Nepriklausomą priežiūrą vykdo specialus Žvalgybos ir saugumo tarnybų priežiūros komitetas (*Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, CTIVD*)³⁹. Jis prižiūri specialiųjų žvalgybos metodų taikymo pagrįstumą ir teisėtumą. CTIVD yra sudarytas iš keturių narių, skiriamų šešeriams metams. Komiteto nepriklausomumą užtikrina jo narių paskyrimo tvarka, numatanti daugelio valstybės institucijų ir pareigūnų dalyvavimą. Valstybės Tarybos pirmininko pavaduotojas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir ombudsmenas pasiūlo bendrą kandidatų sąrašą Generalinių Luomų Antriesiems Rūmams, kurių Vidaus reikalų komitetas susitinka su visais kandidatais, apsvarsto jų kandidatūras ir, atrinkęs ne mažiau kaip po tris kandidatūras į vieną vietą, teikia jas balsavimui Rūmų plenariniame posėdyje. Parlamentarų patvirtintas kandidatų sąrašas eilės tvarka perduodamas bendrųjų reikalų ministrui, gynybos ministrui ir vidaus reikalų ministrui. Jie bendru sprendimu iš sąrašo pasirenka CTIVD narius, kurie į pareigas formaliai paskiriami karališkuoju dekretu⁴⁰.

CTIVD komitetas vykdo šias pagrindines funkcijas:

- prižiūri AIVD ir MIVD veiklos (pirmiausia, specialiųjų žvalgybos metodų taikymo) teisėtumą;

- sankcionuojančių ministrų prašymu ar savo iniciatyva teikia jiems informaciją ir patarimus, susijusius su komiteto atliktų tyrimų išvadomis; ši informacija taip pat gali būti perduota abejiems Generalinių Luomų rūmams;

- konsultuoja ministrus dėl išvadų, gautų nagrinėjant skundus;

- konsultuoja ministrus dėl asmenų teisės susipažinti su informacija įgyvendinimo.

CTIVD komitetas turi plačius įgaliojimus. Ministrai ir žvalgybos tarnybų vadovai privalo su juo bendradarbiauti. Komitetas gali susipažinti su visais įslaptintais dokumentais ir duomenimis, apklausti žvalgybos tarnybų darbuotojus ar bet kuriuos kitus asmenis (su priesaika ar be jos). Žvalgybos tarnybų darbuotojai neturi teisės atsisakyti liudyti paslapčių neatskleidimo pagrindu. Komiteto nariai turi teisę be leidimo įeiti į bet kurias patalpas, išskyrus gyvenamąsias⁴¹.

Tam, kad komiteto nariai negalėtų priiminėti sprendimų nagrinėdami skundus ar pranešimus dėl pažeidimų, padarytų jiems patiems atliekant priežiūros funkcijas, ir taip išvengti galimo jų šališkumo, pagal naująjį Wiv įstatymą buvo sudaryti du CTIVD skyriai: Priežiūros ir Skundų nagrinėjimo. Priežiūros skyrius prižiūri žvalgybų veiklos (pirmiausia, specialiųjų žvalgybos metodų taikymo) teisėtumą. Skundų nagrinėjimo skyrius tiria piliečių skundus dėl žvalgybų veiklos, už jas atsakingų ministrų ir saugumo ir žvalgybos tarnybų koordinatoriaus reagavimo į skundus, taip pat žvalgybų bendradarbių pranešimus apie galimai padarytus tarnybinius pažeidimus; skyriaus priimti sprendimai yra privalomi. Jis pavyzdžiui, gali nurodyti žvalgybos tarnybai sustabdyti tyrimą ar tam tikro įgaliojimo vykdymą arba sunaikinti apdorotus žvalgybinius duomenis. Vienas iš

39 <https://english.ctivd.nl/>

40 Independence of CTIVD: <http://english.ctivd.nl/about-ctivd/contents/independence-of-ctivd>

41 Investigation protocol of the Review Committee for the Intelligence and Security Services: <http://english.ctivd.nl/about-ctivd/documents/publications/2000/01/02/index>

komiteto narių vadovauja ir Skundų nagrinėjimo skyriui (jame yra dar du nariai, nepriklausantys komitetui), o kiti nariai dirba Priežiūros skyriuje, kuriam vadovauja CTIVD pirmininkas. Tad praktikoje Priežiūros skyriaus nariai nedalyvauja priimant sprendimus dėl gautų skundų, o Skundų nagrinėjimo skyriaus nariai nedalyvauja atliekant priežiūros funkcijas⁴².

Pastebėtina, kad CTIVD nariai gali eiti ir kitas pareigas valstybinėse priežiūros institucijose (trys iš keturių dabartinių narių turi kitų pareigų)⁴³.

Parlamentinę AIVD ir MIVD veiklos priežiūrą vykdo trys Antrųjų Rūmų komitetai. Šiuo požiūriu svarbiausias yra Žvalgybos ir saugumo tarnybų komitetas (*Commissie voor de Inlichtingen en Veiligheidsdiensten, CIVD*). Jį sudaro visų politinių grupių (frakcijų) vadovai. Šis komitetas vienintelis gali susipažinti su išlaptintais AIVD ir MIVD dokumentais⁴⁴. Taip pat viena svarbiausių komiteto veiklos kryptių yra nepriklausomos priežiūros institucijos CTIVD ataskaitų svarstymas. Komiteto posėdžiai yra uždari, tačiau jis rengia viešą metinę ataskaitą, taip pat pranešimus spaudai.

AIVD ir MIVD veiklos parlamentinę priežiūrą taip pat vykdo atitinkamai Vidaus reikalų komitetas ir Gynybos komitetas. Šių komitetų posėdžiai yra vieši, juose nesvarstomi klausimai, susiję su valstybės paslaptimis. Jie svarsto viešas AIVD ir MIVD metines ataskaitas, biudžetinius klausimus ir atlieka kitas įprastinės parlamentinės priežiūros funkcijas.

Suomija

Žvalgybos tarnybos ir jų veiklos metodų sankcionavimas. Šalyje yra dvi žvalgybos tarnybos: civilinė Saugumo žvalgybos tarnyba (suom. *Suojelupoliisi*, SUPO, buvusi Saugumo policija), pavaldi Vidaus reikalų ministerijai ir karinės žvalgybos tarnyba – Gynybos pajėgų Žvalgybos padalinys. Jų veiklą reglamentuoja 2019 m. birželio mėn. įsigalioję nauji įstatymai: vadinamasis Civilinės žvalgybos įstatymas, kuriuo Policijos įstatymas buvo papildytas nauju 5a skyriumi, reglamentuojančiu civilinės žvalgybos duomenų rinkimą⁴⁵, ir Karinės žvalgybos įstatymas⁴⁶. Šie įstatymai buvo priimti siekiant pagerinti gebėjimus apsisaugoti nuo rimtų grėsmių nacionaliniam saugumui skaitmeninėje eroje (terorizmo, masinio naikinimo ginklų platinimo, gyvybiškai svarbios infrastruktūros sutrikdymo, tarptautinio organizuoto nusikalstamumo) ir atsižvelgiant į tai, kad sparčiai kintant saugumo aplinkai, pastaraisiais metais užsienio žvalgybų veikla Suomijoje labai suaktyvėjo, pasiekdama Šaltojo karo laikų lygį⁴⁷.

Dalis Žvalgybos tarnyboms įstatymais suteiktų įgaliojimų rinkti žvalgybinę informaciją yra grindžiami jau anksčiau Policijos įstatyme įtvirtintais kriminalinės žvalgybos metodais. Kartu tarnybos gavo ir naujų įgaliojimų, tarp kurių galimybė taikyti tokius duomenų rinkimo metodus, kaip žvalgyba specifinėse vietose (angl. *intelligence gathering on specific locations*), siunčiamų pranešimų ir dokumentų kopijavimas (*copying of a message*), siuntų sulaikymas kontrolės tikslu (*interruption of the delivery of a message for copying*) bei kompiuterių tinklo srautų žvalgyba (*network traffic intelligence*); pastarąją reglamentuoja specialus, taip pat 2019 m. priimtas Duomenų srauto civilinės žvalgybos įstatymas⁴⁸.

Pagal naująjį Civilinės žvalgybos įstatymą (toliau – Įstatymas) SUPO daugiau nebebus ikiteisminio tyrimo institucija; jos pagrindiniu vaidmeniu tampa informacijos rinkimas ir jos analizė, siekiant suteikti tinkamą paramą valstybės vadovams ir kitiems valdžios organams priimant

42 Independence of the CTIVD: <https://english.ctivd.nl/about-ctivd/independence-of-ctivd>

43 Review Committee for the Intelligence and Security Services. Additional positions Committee members: <http://english.ctivd.nl/about-ctivd/contents/other-positions>

44 European Network of National Intelligence Review. Intelligence review in the Netherlands: <http://www.ennir.be/netherlands/intelligence-review-netherlands>

45 Laki poliisilain muuttamisesta (581/2019): <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190581#Lidp446355856>

46 Laki sotilastiedustelusta (590/2019): <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190590>

47 Civilian Intelligence Act to improve Finland's national security:

https://intermin.fi/en/artikkeli/-/asset_publisher/siviilitiedustelulaki-parantaa-suomen-kansallista-turvallisuutta

48 Laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa (582/2019): <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190582>

reikalingus sprendimus. Karinės žvalgybos tikslai – rinkti ir apdoroti svarbią Suomijos saugumui užtikrinti informaciją apie karinę veiklą.

Žvalgybos tarnybų veiklą bendrai koordinuoja Respublikos Prezidentas, Ministro Pirmininko kanceliarija, Užsienio reikalų, Gynybos ir Vidaus reikalų ministerijos, esant reikalui, ir kitos ministerijos.

Įstatymas detalčiai reglamentuoja konkrečių žvalgybinės informacijos duomenų rinkimo metodų taikymo sąlygas. Žvalgybiniai metodai negali būti naudojami nuolatinėse gyvenamosiose patalpose. Sankciją vykdyti telefoninių pokalbių pasiklausymą ar kitą elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę, telekomunikacinių ryšių sekimą, bazinių stočių informacijos rinkimą, techninį telekomunikacinių ryšių perėmimą, optinį stebėjimą, techninį įrangos stebėjimą, asmens sekimą techninėmis priemonėmis, siunčiamų pranešimų ir dokumentų kopijavimą, taip pat vykdyti žvalgybą specifinėse vietose suteikia teismas žvalgybos tarnybos pareigūno prašymu. Neatidėliotinais atvejais sprendimą naudoti šiuos žvalgybos metodus priima Žvalgybos tarnybos vadovas arba jo įgaliotas aukštas pareigūnas, tačiau ne vėliau kaip per 24 valandas po sprendimo priėmimo būtina dėl sankcijos kreiptis į teismą. Sprendimą naudoti slaptas operacijas, užslėptą informacijos rinkimą, atlikti imituojamą pirkimą, kontroliuojamų informatorių panaudojimą, taip pat parengti ir naudoti fiktyvius, klaidinančius ar slaptus dokumentus ar registrų įrašus priima Žvalgybos tarnybos vadovas ar jo įgaliotas aukštas pareigūnas, sprendimą dėl sistemingo stebėjimo ir siuntų sulaikymą kontrolės tikslu – aukštas tarnybos pareigūnas. Paprastai leidimas naudoti žvalgybinės informacijos rinkimo metodus suteikiamas ne ilgesniam kaip šešių mėnesių terminui, išskyrus žvalgybą specifinėse vietose ir siuntų sulaikymą kontrolės tikslu; šių priemonių naudojimas galimas ne ilgiau kaip 1 mėnesį.

Prašymus naudoti pasirinktą žvalgybinės informacijos rinkimo metodą nagrinėja Helsinkio apygardos teismo teisėjas (paprastai vienas). Prašymas turi būti išnagrinėtas nedelsiant, dalyvaujant prašymui atstovaujančiam pareigūnui. Nagrinėjimas gali vykti pasitelkiant vaizdo konferenciją, taip pat ne teismo patalpose ir ne įprastu teismo posėdžių metu. Priimtas sprendimas gali būti apskųstas Helsinkio apeliaciniam teismui⁴⁹, skundas išnagrinėjamas nedelsiant.

Asmuo, kuris renkant žvalgybinę informaciją buvo pokalbių pasiklausymo ar kitos elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, telekomunikacinių ryšių sekimo ir stebėjimo techninėmis priemonėmis bei siunčiamų pranešimų ir dokumentų kopijavimo subjektas, kai tik buvo pasiekti tų metodų taikymu siekiami tikslai, bet ne vėliau kaip per vienerius metus nuo metodo naudojimo pabaigos, turi būti nedelsiant raštu informuojamas apie šių metodų jo atžvilgiu taikymą. Tarnybos vadovybei prašant, asmens informavimas teismo sprendimu gali būti atidėtas laikotarpiui iki dvejų metų, jei tas reikalinga toliau panaudojant surinktus duomenis, nacionaliniam saugumui užtikrinti ar žmonių sveikatai ir gyvybėms apsaugoti. Nacionalinio saugumo užtikrinimo ir žmonių sveikatos ir gyvybės apsaugojimo tikslu teismas gali nuspręsti informavimo atsisakyti.

Priežiūra. Sustiprinus žvalgybų įgaliojimus rinkti žvalgybinę informaciją, kartu buvo sustiprinta ir jų veiklos priežiūra. Civilinės žvalgybos (SUPO) vidinės priežiūros funkcijos yra padalytos tarp Vidaus reikalų ministerijos ir pačios SUPO, karinės žvalgybos – tarp Gynybos ministerijos ir Žvalgybos padalinio. Išorinę žvalgybos priežiūrą vykdo žvalgybos ombudsmenas, taip pat Eduskuntos ombudsmenas.

Žvalgybos ombudsmeno institucija ir parlamentinis Žvalgybos priežiūros komitetas buvo įsteigti 2019 m. (iki tol žvalgybų veiklą iš dalies prižiūrėjo tik už žmogaus teisių apsaugą atsakingas parlamento Ombudsmenas). Jų veiklą reglamentuoja 2019 m. vasarį įsigaliojęs Žvalgybinės veiklos priežiūros įstatymas⁵⁰.

Žvalgybos ombudsmenas yra savarankiška ir nepriklausoma įstaiga, savo veikloje bendradarbiaujanti su Duomenų apsaugos ombudsmeno institucija. Jį, gavusi Žvalgybos priežiūros komiteto nuomonę, skiria Vyriausybė penkerių metų kadencijai. Šias pareigas gali užimti asmuo,

49 Suomijoje yra 27 apygardų teismai, jų sprendimai gali būti skundžiami 6 apeliacinuose teismuose.

50 *Laki tiedustelutoiminnan valvonnasta (121/2019)*: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190121>

turintis universitetinį magistro teisinį išsilavinimą, gerai susipažinęs su tarnybos sritimi ir turintis vadovaujančio darbo praktiką. Be to, jis negali būti saistomas jokių ryšių, kurie trukdytų tinkamai ir nepriklausomai atlikti pareigas. Prieš skirdama Žvalgybos ombudsmeną, Vyriausybė turi atsiklausti Žvalgybos priežiūros komiteto nuomonės.

Žvalgybos ombudsmeno pareigos:

- prižiūrėti žvalgybinės informacijos ir jos rinkimo metodų naudojimo bei kitos žvalgybų veiklos teisėtumą;
- prižiūrėti pagrindinių ir žmogaus teisių įgyvendinimą žvalgybų veikloje;
- skatinti teisinės apsaugos įgyvendinimą ir geriausią praktiką žvalgybų veikloje;
- stebėti ir vertinti jo kompetencijos sferos teisės aktų funkcionalumą bei siūlyti reikalingus jų pakeitimus.

Žvalgybos ombudsmenas turi plačias teises gauti informaciją ir ataskaitas apie žvalgybinę veiklą iš valdžios ir viešosios administracijos įstaigų, gali inspektuoti jų patalpas. Jis turi teisę lankytis visose prižiūrimos įstaigos patalpose ir gauti prieigą prie jos kompiuterinių sistemų. Jis gali nurodyti suspenduoti ar nutraukti žvalgybinės informacijos rinkimo metodo naudojimą, jei mano, kad tokia veikla buvo vykdoma neteisėtai. Tuo atveju, kai žvalgybinė informacija buvo renkama pagal teismo sankciją, ombudsmenas paskelbia atitinkamą laikinąjį nurodymą, kuris nedelsiant perduodamas teismui nagrinėti. Nagrinėjimas gali vykti ir ne teismo patalpose bei kitu, nei nustatytu teismo posėdžių metu. Nagrinėjama dalyvaujant žvalgybos ombudsmeniui, žvalgybos tarnybos atstovams suteikiama galimybė pasisakyti. Teisėjas savo sprendimu patvirtina, pakeičia arba panaikina laikinąjį nurodymą. Ombudsmenas šį sprendimą neribojant terminų gali apskūsti apeliaciniam teismui, kuris skundą turi išnagrinėti nedelsiant.

Ombudsmenas gali nurodyti nedelsiant sunaikinti neteisėtai surinktą žvalgybinę informaciją. Nusprendęs, jog kontroliuojami asmuo ar įstaiga veikė neteisėtai, jis gali perduoti medžiagą kompetentingai ikiteisminio tyrimo įstaigai. Taip pat, nustatęs pažeidimus ar trūkumus, jis gali atkreipti į juos prižiūrimos institucijos dėmesį, pateikti jai pastabas bei rekomendacijas dėl geros praktikos ir deramo pagrindinių bei žmogaus teisių paisymo.

Asmuo gali su skundu kreiptis į žvalgybos ombudsmeną, jeigu mano, jog vykdamas žvalgybinę veiklą buvo pažeistos to asmens teisės ar buvo atlikti kiti neteisėti veiksmai. Nagrinėdamas skundą, ombudsmenas imasi jo požiūriu reikalingų priemonių, kad būtų užtikrintas žvalgybų veiklos teisėtumas, pagrindinių ir žmogaus teisių įgyvendinimas ar teisinė apsauga, ir parengia atitinkamą pranešimą. Nustatęs tam tikrus veiklos pažeidimus ar trūkumus, ombudsmenas, prieš priimdamas sprendimą, suteikia galimybę pasisakyti prižiūrimos įstaigos atstovui.

Asmuo, apie kurį buvo renkama žvalgybinė informacija, arba įtariantis, jog tas buvo daroma, gali kreiptis į žvalgybos ombudsmeną su prašymu iširti panaudotų žvalgybinės informacijos rinkimo metodų panaudojimo teisėtumą. Tačiau, kadangi žvalgybos įstatymai riboja asmenų teises gauti informaciją, Ombudsmenas negali to asmens informuoti, ar jo atžvilgiu buvo vykdoma žvalgybinė veikla.

Žvalgybos ombudsmenas ar jo paskirtas atstovas turi teisę dalyvauti teismo posėdyje, kai nagrinėjimas prašymas duoti sankciją naudoti žvalgybinės informacijos rinkimo metodą, ir neribojant terminų gali apskūsti sprendimą apeliaciniam teismui; skundas turi būti išnagrinėtas nedelsiant.

Ombudsmenas apie savo patirtį prižiūrint žvalgybos tarnybų veiklą informuoja Eduskuntos Žvalgybos priežiūros komitetą. Kasmet jis pateikia savo veiklos ataskaitą Eduskuntai, parlamento ombudsmeniui bei Vyriausybei. Be to, jis gali savo nuožiūra pateikti pranešimą Eduskuntai bet kuriuo, jo nuomone, svarbiu savo prižiūrimos srities klausimu.

Žvalgybos tarnybos privalo nedelsiant informuoti žvalgybos ombudsmeną apie gautus leidimus ir sprendimus naudoti žvalgybinės informacijos rinkimo metodus, apie prašymus teismui dėl tų metodų taikymo, taip pat apie priimtus sprendimus dėl žvalgybinių operacijų apsaugos, draudimų tretiesiems asmenims skelbti informaciją apie žvalgybines operacijas ir žvalgybinės informacijos perdavimo teisėsaugos institucijoms atidėjimo.

Vidaus reikalų ministerija kasmet turi Eduskuntos ombudsmeniui ir žvalgybos ombudsmeniui pateikti ataskaitą apie SUPO naudotas žvalgybines priemones ir asmenų apsaugą, taip pat apie jos vykdytą monitoringą.

2019 m. gegužės 1 d. pirmuoju žvalgybos ombudsmenu buvo paskirtas teisės magistro laipsnį turintis Kimmo Hakonenas, ėjęs Teisingumo kanclerio pavaduotojo ir jo biuro generalinio sekretoriaus pareigas. Anksčiau jis taip pat dirbo VRM Policijos departamento patarėju teisėkūros klausimais ir Policijos komisaro pavaduotoju, VRM Teisės padalinio direktoriumi, Teisingumo ministerijos Kalėjimų departamento direktoriumi ir tyrimų inspektoriumi bei vyriausioju tyrimų inspektoriumi Nacionaliniame kriminalinių tyrimų biure.

Eduskuntos Žvalgybos priežiūros komitetas⁵¹ vykdo parlamentinę civilinės ir karinės žvalgybų veiklos kontrolę. Jis prižiūri, ar žvalgybos operacijos vykdomos tinkamai, stebi ir vertina jų naudojimo sritis stebi, ar vykdant žvalgybos operacijas veiksmingai paisoma pagrindinių ir žmogaus teisių, dalyvauja rengiant žvalgybos ombudsmeno ataskaitas ir svarsto jo padarytas išvadas. Komitetas gali savo iniciatyva apsvarstyti jo kompetencijoje esantį klausimą ir, jei mano esant reikalinga, padaryti pranešimą plenariniame posėdyje. Atlikdamas savo funkcijas, turi teisę gauti informaciją iš valdžios ir viešosios administracijos įstaigų, gauti savo priežiūrinei veiklai reikalingas Žvalgybos ombudsmeno ir kitų įstaigų ataskaitas.

Komitetą sudaro 11 Eduskuntos narių. Prieš juos skiriant, Duomenų apsaugos ombudsmenas patikrina, ar duomenų apie juos nėra Saugumo žvalgybos tarnybos operatyvinės informacijos bazėje (joje saugoma informacija, naudojama planų ir nusikaltimų, gresiančių valstybės saugumui, teisei ir socialinei tvarkai, prevencijos tikslams).

Švedija

Žvalgybos tarnybos ir jų veiklos metodų sankcionavimas. Švedijoje yra šios žvalgybos tarnybos: civilinė Saugumo tarnyba (šved. *Säkerhetspolisen*, SÄPO), nuo 2015 m. veikianti kaip savarankiška tarnyba ir nepriklausanti policijos sistemai; Karinės žvalgybos ir saugumo tarnyba (*Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten*, MUST), Švedijos Ginkluotųjų pajėgų vadovybės padalinys; prie Gynybos ministerijos taip pat veikia Nacionalinė gynybos radijo agentūra (*Försvarets radioanstalt*, FRA), kurios svarbiausi uždaviniai yra signalų žvalgyba⁵² ir valdžios įstaigų kompiuterinės saugos užtikrinimas.

Leidimus vykdyti signalų žvalgybą suteikia nepriklausoma ekspertinė įstaiga – Gynybos žvalgybos teismas (*Försvarsunderrättelsedomstolen*, FUD). Jį sudaro pirmininkas, pavaduotojai (vienas ar du) ir nuo dviejų iki šešių specialiųjų narių; visus paskiria Vyriausybė. Pirmininkas ir jo pavaduotojai yra nominuojami iš buvusių teisėjų po atviros atrankos procedūros, kuri taikoma ir skiriant teisėjus; jai vadovauja Teisėjų taryba. Kitus narius iš buvusių politikų nominuoja parlamentinės partijos. Teismo sprendimus priima kolegija, sudaryta iš pirmininko ir dviejų tarėjų. Asmenų interesams priimant sprendimus atstovauja vadinamieji privatumo advokatai (*integritetskyddsombud*), skiriami Vyriausybės ketveriems metams iš advokatų ar buvusių teisėjų. Teismo sprendimai yra neskundžiami⁵³.

51 <https://www.eduskunta.fi/EN/lakiensaataaminen/valiokunnat/tiedusteluvalvontavaliokunta/Pages/default.aspx>

52 Signalų žvalgybos arba skaitmeninės žvalgybos terminas taikomas bendrai apibūdinti iš įvairių šaltinių gaunamų signalų sekimą, jo metu gaunamą automatinį informacijos rinkimą ir skaitmeninių duomenų kaupimą. Tokia žvalgyba yra nukreipta į bet kokius elektroniniuose prietaisuose įrašytus duomenis ir apima priemones ir metodus, naudojamus sekti ir analizuoti radijo (įskaitant ir palydovinį bei mobilųjį) ir kabeliniais ryšiais perduodamą informaciją; *Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU Volume I: Member States' legal frameworks*. FRA – European Union Agency for Fundamental Rights:

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2015-surveillance-intelligence-services-voi-1_en.pdf

53 *Lag (2009:966) om Försvarsunderrättelsedomstol*: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2009966-om-forsvarsunderrattelsedomstol_sfs-2009-966

Priežiūra. Žvalgybų veiklos ekspertinę priežiūrą vykdo Valstybinė gynybos žvalgybos komisija (*Statens inspektion för försvarsunderrättelseverksamheten*, SIUN) ir Saugumo ir privatumo apsaugos komisija (*Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden*, SIN)⁵⁴. Pirmosios uždavinys yra prižiūrėti gynybos žvalgybos naudojimo teisėtumą, tikrinti, kaip tvarkomi asmens duomenys ir užtikrinti, kad žvalgybiniai duomenys būtų renkami laikantis Gynybos žvalgybos teismo leidimuose nustatytų sąlygų. SIUN turi teisę sustabdyti signalų žvalgybą ir nurodyti sunaikinti surinktus duomenis. Komisijos septynis narius skiria Vyriausybė; pirmininkas ir jo pavaduotojas parenkami iš buvusių teisėjų, likusius narius iš buvusių parlamentarų nominuoja Riksdago partinės grupės. Antroji priežiūros komisija (SIN) kontroliuoja civilinės žvalgybos veiklos teisėtumą; jos nariai skiriami analogiškai, kaip ir SIUN atveju. Abi komisijos, atlikdamos priežiūrą, turi plačias teises, įskaitant galimybę gauti tiesioginę prieigą prie žvalgybinių bylų ir inspektuoti įstaigų patalpas.

Asmenys gali kreiptis į minėtas priežiūros institucijas su prašymu patikrinti ar jie arba jų duomenys nėra (nebuvo) sekami ar stebimi, ir ar tai buvo atliekama teisėtai. Tačiau jos gali asmeniui tik pranešti, jog jo prašymu patikrinimas buvo atliktas, bet negali atskleisti, ar jis buvo sekamas.

Skirtingai nuo daugelio ES valstybių, Švedijoje nėra specializuoto parlamentinio komiteto, kurio veikla būtų skirta žvalgybos tarnybų kontrolei; tuo užsiima du nuolatiniai komitetai: Teisingumo ir Gynybos, už pagrindinių teisių, duomenų apsaugos ir privatumo klausimus taip pat yra atsakingas ir Konstitucijos komitetas. Vyriausybė kasmet turi pateikti ataskaitą Riksdagui apie asmenų privatumo apsaugą signalų žvalgybos atvejais; ją svarsto Gynybos komitetas.

Vokietija

Žvalgybos tarnybos. Vokietijoje federaliniu lygmeniu veikia trys žvalgybos tarnybos: Federalinė žvalgybos tarnyba (vok. *Bundesnachrichtendienst (BND)*) – užsienio žvalgyba, pavaldi Federalinio Kanclerio tarnybai (*Bundeskanzleramt*), kurios vadovas turi federalinio ministro status; Federalinė Konstitucijos apsaugos tarnyba (*Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV)*) – vidaus žvalgyba, pavaldi vidaus reikalų ministrui; ir Karinė kontržvalgyba (*Militärische Abschirmdienst (MAD)*), pavaldi gynybos ministrui. Šios žvalgybos tarnybos pagal įvairius jų veiklą reglamentuojančius įstatymus (Federalinis Konstitucijos apsaugos įstatymas⁵⁵, Federalinės žvalgybos tarnybos įstatymas⁵⁶, Karinės kontržvalgybos įstatymas⁵⁷, Susirašinėjimo, korespondencijos ir telefoninių pokalbių slaptumo apribojimo įstatymas⁵⁸, trumpiau vadinamas G 10 įstatymu⁵⁹) yra įgaliotos savo veikloje tam tikromis sąlygomis taikyti įvairius specialiuosius duomenų rinkimo metodus. Žvalgybos tarnybos gali naudotis patikimais asmenimis ir informatoriais, specialiomis techninėmis priemonėmis fiksuoti garsą ir vaizdą, kurti fiktyvią asmens tapatybę, panaudoti fiktyvius dokumentus ar ženklus. Jos gali gauti specialiąją informaciją iš oro susisiekimo įmonių bei kompiuterinių bilietų skrydžiams rezervavimo sistemų. Iš kredito, finansinių paslaugų ir finansų įmonių žvalgybos tarnybos gali gauti informaciją apie sąskaitas ir mokėjimus bei pinigų judėjimą sąskaitose, iš telekomunikacijų operatorių – telekomunikacijų srauto

54 <http://www.sakint.se/the-swedish-commission-on-security-and-integrity-protection/>

55 *Gesetz über die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in Angelegenheiten des Verfassungsschutzes und über das Bundesamt für Verfassungsschutz (Bundesverfassungsschutzgesetz - BVerfSchG)*: <http://www.gesetze-im-internet.de/bverfSchG/BJNR029700990.html>

56 *Gesetz über den Bundesnachrichtendienst (BND-Gesetz - BNDG)*: <http://www.gesetze-im-internet.de/bndg/BJNR029700990.html>

57 *Gesetz über den militärischen Abschirmdienst (MAD-Gesetz - MADG)*: <http://www.gesetze-im-internet.de/madg/BJNR029700990.html>

58 *Gesetz zur Beschränkung des Brief-, Post und Fernmeldegeheimnisses (Artikel 10- Gesetz - G 10)*: https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/g10_2001/gesamt.pdf

59 Populiarus sutrumpintas įstatymo pavadinimas yra susijęs su Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 10 straipsniu, garantuojančiu korespondencijos ir ryšių slaptumą.

duomenis, iš nuotolinių paslaugų teikėjų – paslaugų naudotojų ir paslaugų naudojimo duomenis. Be to, G 10 įstatymas žvalgybos tarnyboms suteikia teisę ypatingais atvejais sekti ir įrašinėti pokalbius telekomunikacijų kanalais (BND atveju – ir pokalbius tarptautiniais ryšių kanalais), taip pat susipažinti su pašto siuntų turiniu.

Žvalgybos institucijos specialiuosius duomenų rinkimo metodus naudoja, vykdydamos įstatymuose įtvirtintas savo užduotis. BfV renka informaciją apie siekius, nukreiptus prieš laisvą demokratinę santvarką, valstybės ar žemių saugumą, konstitucinių jų organų veikimą, apie saugumui kenkiančią ar slaptą veiklą svetimų valstybių naudai, apie smurtinius veiksmus ar pasirengimą jiems, taip kenkiant valstybės užsienio interesams, apie siekius, nukreiptus prieš tautų tarpusavio supratimą ir taikų sambūvį. MAD renka informaciją apie paminėtus siekius ar veiklą, jeigu jie nukreipti prieš Gynybos ministerijos veiklos sferos asmenis ir įstaigas. BND uždavinys – rinkti svarbią Vokietijos užsienio ir saugumo politikai informaciją, įskaitant tą, kuri reikalinga BND darbuotojų, įstaigų, objektų ir šaltinių apsaugai nuo priešiškos veiklos, jai dirbančių asmenų saugumo patikrinimui, žinių šaltinių patikrinimui, taip pat – informaciją apie svarbius Vokietijai įvykius užsienyje. Žvalgybos tarnybos paminėtą specialiąją informaciją iš telekomunikacijų operatorių, oro susisiekiimo įmonių, kredito ir finansų įmonių, telekomunikacijų srauto ir paslaugų naudotojų duomenis gali rinkti iškilus itin rimtiems pavojams jų ginamoms vertybėms, o gyvenamojoje patalpoje techninėmis priemonėmis slapta klausytis pokalbių, juos įrašinėti, fotografuoti ir filmuoti – jei tas būtina siekiant apsaugoti nuo iškilusio didelio pavojaus visuomenės saugumui arba grėsmės asmenų gyvybei. Sekti ir įrašinėti pokalbius telekomunikacijų kanalais bei susipažinti su pašto siuntų turiniu galima tik esant faktais pagrįstiems įtarimams apie planuojamus, daromus ar padarytus nusikaltimus pagal konkrečius G 10 įstatyme įvardytus Baudžiamojo kodekso straipsnius (nusikaltimai taikai, valstybės išdavimas, grėsmė demokratinėi santvarkai, šalies gynybai, šalyje dislokuotoms NATO pajėgoms ir pan.), sekti pokalbius tarptautiniais ryšių kanalais – siekiant užkardyti konkrečias minėtame įstatyme nurodytas grėsmes (žr. toliau).

Sankcionavimas ir priežiūra. Pokalbių telekomunikacijų kanalais pasiklausymą ir įrašymą, specialiosios informacijos iš telekomunikacijų operatorių, oro susisiekiimo įmonių, kredito ir finansų įmonių gavimą, telekomunikacijų srauto ir paslaugų naudotojų duomenų gavimą žvalgybos tarnybos vadovo prašymu sankcionuoja kompetentingas ministras⁶⁰. Kiekvienas sankcijas išduodantis ministras kartą per mėnesį pateikia informaciją apie išduotus leidimus taikyti specialiuosius duomenų rinkimo metodus vadinamajai G 10 komisijai⁶¹, o sankcionuoti metodai gali būti pradėti taikyti tik gavus šios komisijos pritarimą. Neatidėliotinais atvejais metodas gali būti pradėtas taikyti dar neturint G 10 komisijos pritarimo, tačiau komisijai pripažinus, kad metodas neleistinas ar nebūtinus, leidimas jį taikyti nedelsiant turi būti atšauktas. G 10 komisija prižiūri visą specialiųjų duomenų rinkimo metodų taikymo procesą ir jo metu surinktos informacijos apdorojimą bei panaudojimą, taip pat – asmenų informavimą apie jų atžvilgiu taikytus metodus. G 10 komisija, *inter alia*, nagrinėja skundus dėl Vokietijos Pagrindinio Įstatymo (konstitucijos)⁶² 10 straipsnyje įtvirtintų teisių galimai neteisėto apribojimo. G 10 komisija renkasi ne rečiau kaip kartą per mėnesį. Ji gali rengti patikrinimus žvalgybos tarnybose, gauti iš jų bet kokią paprašytą informaciją, tikrinti dokumentus ir duomenis, komisijos nariai bet kuriuo metu gali patekti į visas oficialias patalpas. G 10 komisiją sudaro pirmininkas, kuris turi atitikti teisėjui keliamus kvalifikacinius reikalavimus, ir trys kiti nariai. Taip pat paskiriami 4 pakaitiniai nariai. G 10 komisijos nariams talkina techninis personalas. Komisijos nariai veikia nepriklausomai ir vykdo savo funkcijas, nepaisydami jokių

---

60 T. y., ministras, kuriam pavaldi atitinkama žvalgybos tarnyba.

61 *Deutscher Bundestag. G 10-Kommission:* <http://www.bundestag.de/bundestag/gremien18/g10>

62 *Basic Law for the Federal Republic of Germany:*

https://www.bundestag.de/blob/284870/ce0d03414872b427e57fccb703634dcd/basic_law-data.pdf

nurodymų. G 10 komisijos narius kiekvienos Bundestago kadencijos pradžioje paskiria Bundestago Parlamentinė kontrolės komisija (vok. *Parlamentarisches Kontrollgremium (PKGr)*)⁶³.

PKGr⁶⁴, kurios įsteigimas numatytas Pagrindinio Įstatymo 45d straipsnyje, naujai suformuojama kiekvienos naujo šaukimo Bundestago kadencijos pradžioje. Jos narius Bundestagas iš savo narių išrenka absoliučia balsų dauguma, pirmininko poste kasmet paeiliui keičiasi pozicijos ir opozicijos atstovai. Bendroji PKGr paskirtis – federalinės Vyriausybės priežiūra žvalgybos tarnybų veiklos srityje. Vyriausybė turi teikti informaciją PKGr apie žvalgybos tarnybų veiklą ir svarbiausias jų operacijas, kas 6 mėnesius turi pateikti ataskaitas apie pašto ir telekomunikacijų sekimą ir informacijos gavimą iš bankų bei oro susiekimo įmonių, o PKGr apie šių metodų taikymą rengia metines ataskaitas Bundestagui. Bendrai apie savo veiklą Bundestagui PKGr atsiskaito kadencijos viduryje ir pabaigoje. PKGr turi teisę nagrinėti žvalgybos tarnybų sukauptus duomenis, apklausti jų pareigūnus, patekti į bet kokius žvalgybos tarnybų padalinius. Atskirais atvejais, esant dviejų trečdalių PKGr narių pritarimui, tam tikros jos vykdomos priežiūros funkcijos gali būti pavestos ekspertui⁶⁵.

PKGr turi specialias funkcijas sankcionuojant užsienio telekomunikacijų (tarptautinių telekomunikacijų srauto) kontrolę. Šią kontrolę gali vykdyti BND, gavusi kompetentingo ministro leidimą, kurį patvirtina PKGr. Tarptautinių telekomunikacijų srauto kontrolė galima renkant informaciją, kuri yra būtina siekiant laiku nustatyti tam tikras įstatyme nurodytų veiksmų (ginkluotas šalies užpuolimas; tarptautinių teroristų ataka, tiesiogiai susijusi su Vokietija; nelegali tarptautinė prekyba ginklais, programomis ir technologijomis; organizuotų grupių vykdoma prekyba narkotikais Europos Sąjungoje Vokietijai svarbiais atvejais; euro zonos monetarinio stabilumo silpninimas užsienyje padirbinėjant pinigus; tarptautiniu mastu organizuotas pinigų plovimas; organizuotų grupių vykdomas nelegalus užsieniečių įvežimas į ES teritoriją, kai tai reikšminga Vokietijai ir kt.) grėsmes ir imtis priemonių prieš juos. Minėtais atvejais tarptautinių telekomunikacijų srauto kontrolė vykdoma nenaudojant identifikavimo priemonių, kurios leidžia kontroliuoti konkrečius telekomunikacijų pagalba vykdomus kontaktus, ir ribojant įsiskverbimą į asmenų privatų gyvenimą (G 10 įstatymo 5 str.). Specifiškai reglamentuojama tarptautinių telekomunikacijų srauto kontrolė, kai yra būtina laiku nustatyti pavojų užsienyje esančio asmens gyvybei ar sveikatai ar pasipriešinti šiai grėsmei, jei tai tiesiogiai susiję su Vokietijos interesais (G 10 įstatymo 8 str.). Šiuo atveju gali būti naudojamos ir identifikavimo priemonės, leidžiančios specialiai nukreipti kontrolę į asmens, kuriam kyla grėsmė, telefono numerį ar kitaip identifikuoti jo telekomunikacijų ryšius užsienyje. Sankcionuojant tarptautinių telekomunikacijų srauto kontrolę pagal G 10 įstatymo 8 straipsnį, reikalingas 2/3 PKGr narių pritarimas, be to, leidimas ją taikyti automatiškai pasibaigia po dviejų mėnesių (leidimas gali būti atnaujintas, jeigu jį pagrindžiančios sąlygos išlieka).

Vokietijoje specialiai reglamentuojamas informacijos rinkimo techninėmis priemonėmis (pokalbių pasiklausymas ir įrašymas, vaizdo fiksavimas) gyvenamosiose patalpose sankcionavimas. Leidimą taikyti tokias priemones išduoda teismas. Bundestage veikia speciali Akustinio sekimo privačiuose namuose priežiūros komisija (*Gremium zur Kontrolle der Wohnraumüberwachung*)⁶⁶, kuri nagrinėja Vyriausybės kasmet pateikiamą Bundestagui ataskaitą apie būsto sekimo techninėmis priemonėmis atvejus. Šios komisijos įsteigimas numatytas Pagrindinio Įstatymo 13 straipsnyje, kuris garantuoja būsto neliečiamumo teisę ir numato galimas šios teisės išimtis.

Parlamentinę žvalgybos tarnybų priežiūrą taip pat vykdo Bundestago Vidaus reikalų ir Gynybos komitetai.

---

63 *Intelligence Review in Germany*: <http://www.ennir.be/germany/intelligence-review-germany>

64 *Deutscher Bundestag. Parlamentarisches Kontrollgremium (PKGr)*:
<http://www.bundestag.de/bundestag/gremien18/pkggr>

65 *Ten pat.*

66 *Deutscher Bundestag. Gremium nach Artikel 13 Absatz 6 des Grundgesetzes*:
<http://www.bundestag.de/bundestag/gremien18/artikel13>

Parengė
Informacijos ir komunikacijos departamento
Tyrimų skyriaus mentorius
Rimantas Grikienis
Tel. (8 5) 239 6173, el. p. rimantas.grikienis@lrs.lt

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija.

Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.

Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2020